סיכום חומר הלימודים בהיסטוריה
בהתאם לתוכנית הלימודים החדשה
חורף תשפ"א

חלק שלישי:
מיישוב הארץ להקמת מדינה יהודית

השיבה לציון- עלייה, התיישבות ועצמאות

ערך: עדו ישראלי

הבהרה: הסיכום מביא את חומר הלימוד הנדרש לבגרות בתמציתיות, אך לעיתים מופיעות שאלות בבחינת הבגרות שקשה לענות עליהן בלי לקרוא בספר הלימוד עצמו. אומנם אלה מקרים לא רבים, אבל גם הם קורים. בקיצור: אם הלך לכם- מחמאות אלי, אם לא- ראו הוזהרתם!

תוכן עניינים

מאורעות תרצ"ו- תרצ"ט (1936- 1939) 3

ביטויי העימות בין היהודים לערבים עד מלחמת העולם השנייה 3

תגובת היישוב היהודי למאורעות 4

התערערות מצב היהודים בארצות האסלאם ה'פרהוד' 6

ועדת פיל (1937) 6

היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה 7

מאבק היישוב במדיניות הבריטית בזמן מלחמת העולם השנייה 9

מדינה בדרך היישוב היהודי בארץ ישראל 1945 – 1947 10

מדינת ישראל 13

השלב הראשון של מלחמת העצמאות: 14

תוכנית ד' ותוצאותיה 16

ההכרזה על הקמת המדינה 17

תוצאות המלחמה: 19

פליטים יהודים ופליטים ערבים 19

הסכמי שביתת הנשק 19

הקמת צבא הגנה לישראל כצבא העם 20

העליות בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה 21

גלי העליות בשנים 1948-1951 21

גלי העליות בשנים 1953-1954 ואילך 21

מדיניות כור ההיתוך 21

העליות בשנות ה-70 ובשנות ה-90 של המאה העשרים 22

מבצעים ומאבקים לעלייה מברית המועצות 22

מבצעי עלייה מאתיופיה 24

החברה הישראלית 27

הוויכוח על השילומים מגרמניה 27

משפט אייכמן 28

הפער העדתי והמאבקים לשוויון אירועי ואדי סאליב 1959 29

הסכסוך בין מדינות ערב למדינת ישראל 29

יחסי מדינת ישראל והעולם הערבי 31

הסכסוך הישראלי – פלסטיני 32

<u>מאורעות תרצ"ו- תרצ"ט (1936- 1939)</u>

ביטויי העימות בין היהודים לערבים עד מלחמת העולם השנייה

הגורמים למאורעות

1. **העלייה החמישית והתבססות היישוב**- העלייה החמישית שהגיעה מגרמניה לאחר עליית היטלר לשלטון הגבירה את חששם של הערבים מגידול דמוגראפי, התעצמות כלכלית, והתבססות המוסדות העצמאיים. גם תמיכתו של הנציב העליון ארתור ווקופ (1931-1939) במפעל הציוני תרמה לחששותיהם.

2. **ערעור היחסים בין הערבים לבין הבריטים** – בשנת 1935 הציע הנציב העליון להקים מועצה מחוקקת שהרכבה ישקף את הרכב האוכלוסייה בארץ, כלומר יהיה בה רוב לערבים. הצעה זו נדחתה בלחץ התנועה הציונית, והערבים פנו לדרך האלימות להשיג את מבוקשם.

3. **התחזקות משטרים טוטליטריים באירופה**- לעומת התחזקות המדיניות התוקפנית של היטלר בגרמניה, נתפסה אנגליה בעיני הערבים כחלשה ועל כן הם רצו לחבור עם הגרמנים כנגד האנגלים. הבריטים שחששו מצעד זה ידעו שתמיכת היהודים מובטחת להם שכן הם לא יעזו לתמוך בהיטלר, ולכן ניסו הבריטים לחזר אחר הערבים ולקנות את תמיכתם.

4. **מדינות ערביות באזור מגיעות לעצמאות**- בעיראק בוטל המנדט, במצרים התחייבה בריטניה ב-1936 להוציא את צבאה ממצרים (פרט לתעלה), לסוריה ולבנון הובטחה ע"י צרפת עצמאות תוך שלוש שנים. כל אלה תרמו לתקוות הערבים לקבל גם כן מדינה עצמאית.

הטרור הערבי והשביתה הכללית

הטרור הערבי כלל רצח, פגיעה ביישובים, עקירת מטעים, שריפת כרמים ויערות, שיתוק הקשר בין היישובים, פגיעה במסילות ברזל ופיצוץ גשרים. את האירועים האלה הובילו הכנופיות שנעזרו גם בקבוצת חיילים מתנדבים מעירק. זו הפעם הראשונה שהמרד הופנה גם כלפי הבריטים ולא רק כלפי היהודים! במהלך הפרעות נהרגו כ-500 יהודים וכ-200 בריטים.

במקביל לאירועי הדמים הכריזו הערבים על שביתה כללית ומרי אזרחי (אי תשלום מיסים). נסגרו החנויות, נאסר על עבודת פועלים ערבים אצל יהודים, וכן נאסרה מכירת פירות וירקות ליהודים. הוועד הערבי העליון בראשות חאג' אמין אל חוסייני הוא זה שהוביל את השביתה. הפסקת השביתה הותנתה: א. הפסקת העלייה היהודית. ב. איסור העברת קרקעות לידי היהודים. ג. הקמת ממשלה לאומית בה יהיה רוב ערבי.

המטרות שביקשו הערבים להשיג באמצעות "השביתה הכללית":

- לחץ לשינוי מדיניות הבריטים כלפי הערבים. לכפות על הבריטים את תביעותיהם.
- להרוס את היישוב היהודי כלכלית מאחר והוא תלוי בעבודה הערבית.
- ליכוד הערבים סביב הרעיון הלאומי וההנהגה הלאומית.

כישלון השביתה: לאחר 175 יום נפסקה השביתה והיא לא השיגה את מטרותיה: היא לא שיתקה את חייה הכלכליים של הארץ, לא הביאה להפסקת העלייה או להפסקת מכירת קרקעות, ומארגני השביתה לא הצליחו להשתלט על הרחוב הערבי - שלא באמת שבת.

הסיבות לכישלון

1. השביתה דרבנה את היהודים לפתח ענפי משק חדשים ולהשתחרר מהתלות בערבים.
2. התגובה הבריטית הקשה נגד מפרי החוק הערבים שכללה בין היתר הוצאות להורג.
3. השביתה הסבה נזקים למגזרים שונים בחברה הערבית (סוחרים, פועלים) ולכן כאשר התארכה התרבו הסדקים.

תגובת היישוב היהודי למאורעות

לאחר מאורעות תר״פ (1920) הבינה הנהגת היישוב כי אי אפשר לסמוך על כוחות זרים =הבריטים, ועליה להקים כח מגן עצמאי במקום ארגון השומר שהיה קטן ולא ענה על צרכי הביטחון החדשים.

ההגנה- הארגון הוקם בשנת 1920, למרות היותו כפוף להסתדרות הפועלים כל אחד יכול היה להצטרף לשורותיו. זה היה ארגון בפריסה ארצית והוא היה הגדול והמאורגן ביותר מבין כל הארגונים הצבאיים. במאורעות תרפ״ט הוא הצליח להגן על היהודים ברוב חלקי הארץ בחיפה, ירושלים, בגליל וביהודה. ובמאורעות תרצ״ו-תרצ״ט הוא כבר עבד כצבא מאורגן ולא הסתפק בהגנה בלבד אלא יזם התקפות וכמו כן הוא נהנה מתמיכת הבריטים שנעזרו בו להרגעת הארץ בעת הפרעות.

ההגנה פעלה בשתי זרועות: הזרוע הבלתי לגאלית (=לא חוקית), פעילות שלא הוכרה ע״י בריטניה ופעלה במחתרת.

1. הנודדת - בראשה עמד יצחק שדה. יוזמה אקטיבית, אין להמתין לפורעים הערבים עד שהם שיתקרבו ליישובים היהודיים אלא לצאת מחוץ לגדרות. אנשיה הציבו מארבי לילה בכפרים בהם פעלו הכנופיות.

2. פלוגות השדה- (פו״ש) - ב-1937 הוחלט להרחיב את הנודדת למקומות שונים בארץ. יחידות הנעות לצורך הגנה מחוזית. תפקידיהם: סיוע ועזרה ליישובים מותקפים. לקדם את פני האויב, להיפגש עמו ולרדוף אחריו. פטרולים. חשיבותם: הקמת יחידה גדולה הפועלת בהיקף ארצי ע״י מפקדה ארצית להגנת היישובים. היוזמה עוברת לידי היהודים. יעילותם רבה במיוחד לנוכח ההחמרה במצב הביטחוני בהגנה על יישובים.

והזרוע הלגאלית-שיתוף פעולה עם הבריטים:

1. הנוטרות - הוקמה עם פרוץ המאורעות, תוך הסכמה בריטית יהודית להקים כוח שוטרים עברי שישמור על הסדר והביטחון בישובים היהודים ויסייע בשמירה עליהם. הם צוידו בנשק בריטי ועברו אימונים ע״י הצבא הבריטי וקבלו מדים ומשכורת מהבריטים. חשיבות הנוטרות: הנוטרים סייעו להגנה בפעולותיה: פעולות התיישבות, עלייה בלתי לגאלית, העברת נשק ותחמושת, קורסים ואימונים, העברת ידע ושיטות לוחמה בריטיות. הגדלת בטחונו של היישוב.

2. פלוגות הלילה של אורד ווינגייט – ווינגייט אהד את הרעיון הציוני כבר בראשית דרכו בארץ (1936). בפלוגותיו פעלו בריטים ויהודים בשיתוף פעולה. הם פעלו בקבוצות קטנות, ערכו מערבים למחבלים, פשטו על בסיסיהם וערכו פעולות תגמול. הפעולות שיפרו את היכולת הביצועית של ההגנה והטילו את אימתם על חברי הכנופיות הערביות.

השפעת המאורעות על התפתחות ההגנה

1. שיתוף פעולה עם בריטניה, שימוש בנשק, אמצעי תחבורה (טנדרים) ושיטות לוחמה בריטיות הן כנגד הערבים והן כנגד הבריטים בעתיד (תוך חיזוק עוצמתו הצבאית של היישוב) תוך הרחבת כוח המגן.

2. המעבר למלחמה ניידת, מחוץ לגדר ומלחמה בלילה (פלוגות הלילה) הגנה מרחבית.

3. שינוי ארגוני בארגון ההגנה: מפקדה ארצית, היקף ארצי, יוזמה התקפית, קיומם של שבעה מחוזות ופיקוד עליון.

האצ"ל =ארגון צבאי לאומי – הוקם בשנת 1931 בעקבות מחלוקת בהגנה בדבר התגובה לטרור הערבי. האצ"ל טען כי על טרור ערבי יש להגיב בטרור ולא בהבלגה כמו שעשתה ההגנה. עם העברת השליטה על ההגנה מההסתדרות להנהגה הציונית בשנת 1937, שבו רבים ממנו לשורות ההגנה. בשנים 1937-1940 היה ז'בוטינסקי מפקדו העליון ודוד רזיאל המפקד בשטח.

המחלוקת בדבר היחס לערבים:

חיים וייצמן- התנגדות הערבים לציונות נובעת בגלל חששם מפגיעה כלכלית וברגע שיובטחו זכויותיהם הכלכליות של הערבים תיפסק התנגדותם.

זאב ז'בוטינסקי- ההתנגדות הערבית נובעת ממניעים לאומיים, הערבים רוצים מדינה עם רוב ערבי ולא יסכימו לוותר על כך וממילא יש להפגין נחישות כנגדם עד שיבינו שאין להם ברירה אלא לקבל את הנוכחות היהודית כנתון ואז להגיע להסדר מתוך כבוד הדדי ולא מתוך ויתור של היהודים.

ויכוח הבלגה מול תגובה

במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט התנהל ויכוח בין ההגנה לאצ"ל בשאלה: האם יש לפגוע גם באזרחים שאינם שותפים בלחימה כשם שעשו הערבים פעמים רבות כשתקפו אזרחים יהודים חפים מפשע (=תגובה), או שיש לפגוע במפגעים בלבד (=הבלגה).

<u>נימוקים בעד ההבלגה:</u>

* הבלגה תואמת את ערכי המוסר של היישוב, עלינו לשמור על 'טוהר הנשק' ולא לרדת לרמתם.

* היישוב יוכל לזכות בתמיכת דעת קהל העולמית בכלל ושל בריטניה בפרט אם יבליג. דבר שימשיך את שיתוף הפעולה הביטחוני עם הבריטים.

* ההבלגה תמחיש לבריטים את ההבדלים בין הטרור הערבי ללוחמה היהודית.

<u>נימוקים בעד תגובה:</u>

* רק מדיניות של עין תחת עין תוכל לבלום את הטרור הערבי. הפגנת חולשה כלפי הערבים תגרום להם להסלים את דרכם ולפגוע בנו יותר.

* הבלגה פרושה חרפה לאומית, היא מערערת את כבוד היישוב ומבטאת חולשה כלפי הערבים המולידה חוסר אונים. השארת היוזמה בידי הערבים מחלישה את היישוב.

* אם לא ננקוט בדרך התקפית הבריטים יראו אותנו בחולשתנו ויסירו מאתנו את תמיכתם. רק פעולות תוקפניות יביאו גורמים פוליטיים להתערב כדי לפתור את בעיית א"י באופן יסודי.

יישובי חומה ומגדל

במסגרת המאבק בערבים ובמדיניות הבריטים הוקמו בשנים 1936-1939 52 יישובים חדשים בדרך של 'חומה ומגדל'. יישובים אלה הוקמו בין לילה ומטרתם הייתה לקבוע עובדות בשטח ולהרחיב את שטחי ההתיישבות היהודים, במיוחד לאחר שתוכנית החלוקה של פיל (עליה נלמד בהמשך) התבססה על כך שאזור מיושב על ידי יהודים- יינתן ליהודים. כדי להקל על הגנתם של היישובים הם נבנו בסגנון מבוצר, מגדל שמירה באמצע ומסביב גדר. כמו כן הוקמו הישובים בצורת גושי התיישבות כדי שיוכלו לסייע אחד לשני בעת מתקפה.

התערערות מצב היהודים בארצות האסלאם ה'פרהוד'

בעקבות מעורבותם של מדינות ערב בסכסוך היהודי-ערבי באי"י (לדוגמא: הזמנתם לוועידת 'השולחן העגול' ב-1939, או כינוס הקונגרס האסלאמי בירושלים בו השתתפו נציגי מדינות ערב) הורע מצבם של היהודים בארצות אלה שסבלו מפגיעת שכניהם הערבים. לדוגמא: בחג שבועות 1941 נערכו בבגדאד פרעות ביהודים בעידודו של חאג' אמין אל-חוסיני, במהלך הפרעות נרצחו 179 יהודים ורבים נפצעו. פרעות אלה נקראו 'פרהוד'=פרעות, והם סימנו את קיצן הקרב של הקהילות היהודיות בארצות ערב.

ועדת פיל (1937)

מטרותיה של וועדת פיל

- לברר את גורמי הייסוד לאירועים שהתרחשו ב1936.
- להגיש הצעות לפתרון הסכסוך בין היהודים לבין הערבים באי"י.

מסקנות הוועדה

1. שאיפותיהם הלאומיות המנוגדות של שני העמים אינן מאפשרות לחיות יחד.
2. המנדט הבריטי אינו בר ביצוע, הוא רק מעורר את האיבה בין העמים.

המלצות הוועדה- תוכנית החלוקה: מאחר ולא ניתן לקבל את תביעותיהם של שני הצדדים ולהגשים את המנדט הוצע פתרון חלוקת ארץ ישראל בין שני העמים. להקים שתי מדינות עצמאיות ומובלעת בריטית. רוב שטחי המדינה יהיו בידי הערבים ומיעוטם (מישור החוף והגליל) יהיו בידי היהודים, רצועה מיפו עד ירושלים (כולל) יישארו בידי הבריטים.

יש לקיים חילופי אוכלוסייה בין שתי המדינות ויש לבצע את תוכנית החלוקה באופן הדרגתי. עד להקמת שתי המדינות תיאסר מכירת קרקעות באזור המיועד למדינה הערבית ותוגבל העלייה היהודית ל"יכולת הקליטה של הארץ"

התגובות לתוכנית החלוקה

הערבים- התנגדות מוחלטת, עקב קיום עצמאות יהודית. הקצנה ביחס לבריטניה וחזרה לפגוע ביהודים.

היהודים- תגובות שונות, אך הרוב התנגדו. הקונגרס הציוני ה-20 (1937) דרש לקיים את המנדט, אך הניסוח בו מעורפל מתוך מטרה לאפשר משא ומתן.

<u>נימוקים בעד תוכנית החלוקה (בקרב היהודים):</u>

1. הקמת מדינה ריבונית לעם היהודי שתהיה מוכרת ע"י העמים. מעמד בינלאומי לעם העברי. הקמת מדינה אחרי אלפיים שנות גלות. יש בהצעה , משום הכרזה על מדינה יהודית ששטחה יהיה על שלושה רבעים של החוף באי"י ורוב העמקים יהיו בשטחה. ערבים היושבים בשטחים אלה יועברו למדינה הערבית.

2. תתאפשר עלייה והתיישבות ללא הגבלה. המדינה היהודית היא שתקבע את היקף העלייה ותוכל לקיים הגירה המונית במידה ויהודים יהיו זקוקים לעזרה - הצלת יהודים.

3. שטחה של המדינה יוכל להתרחב בעתיד.

4. יתאפשר פיתוח צבא עצמי.

5. החלוקה תביא לצמצום העוינות הערבית.

<u>נימוקים נגד תוכנית החלוקה (בקרב היהודים):</u>

1. תוכנית זו סותרת את הצהרת בלפור וטופס המנדט אשר הבטיחו בית לאומי לעם היהודי בלבד.

2. התנגדות עקרונית לחלוקת הארץ (דתיים, ברית שלום ורביזיוניסטים).

3. ירושלים אינה כלולה במדינה היהודית.

4. התחום המוצע למדינה אינו ניתן להגנה (אדמת שפלה) בעוד שהערבים חולשים על ההר.

5. השטח המיועד למדינה היהודית אינו מספיק לקלוט מיליוני יהודים מכאן שהיקף העלייה יצטמצם.

6. אוכלוסייה מעורבת מזמנת מתיחות קבועה. ערבים יסתננו לשטח היהודי בגלל התפתחותו הכלכלית.

נסיגת בריטניה מתוכנית החלוקה

לבריטים היה חשוב לשמור על נוכחות במזרח התיכון (תעלת סואץ, נפט) ולכן הקמת שתי מדינות עצמאיות פירושה סיום המנדט וביטול הנוכחות הבריטית באזור.

הבריטים התקרבו לצד הערבי יותר ויותר כדי לזכות בתמיכתו ככול שהמצב באירופה הלך והסתבך. הם אף הציעו הקמת מדינה דו-לאומית או אפילו מדינה בעלת רוב ערבי ושלטון ערבי , אך הערבים דחו כל הצעה.

היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה

עם פרוץ מלחה"ע השנייה בקיץ 1939, הועמד היישוב העברי בפני דילמה ביחס לבריטים: מצד אחד הגיעו שמועות על הפגיעה של הנאצים ביהודי אירופה ובריטניה לקחה חלק פעיל ביותר במאבק נגד

הנאצים- ועל כן יש לסייע לה. אולם מצד שני בריטניה פרסמה את הספר הלבן השלישי שביטל את הקמת הבית הלאומי ליהודים בארץ ישראל- ועל כן יש להיאבק בה.

התומכים בשיתוף פעולה עם הבריטים טענו:

* החלשת בריטניה תפגע ביכולתה להציל את יהודי אירופה מידי הנאצים.

* הסיוע לבריטים ישתלם בסופו של דבר כאשר בסוף המלחמה הם יכירו לנו תודה על העזרה ויעניקו ליהודים הטבות מדיניות כמו ביטול הספר הלבן.

המתנגדים לשיתוף הפעולה טענו:

* הפסקת המאבק בספר הלבן עלולה לפגוע בהקמת מדינה יהודית שאמורה להיות קרש ההצלה של העם היהודי כולו.

רוב ביישוב העברי תמך בשיתוף פעולה עם הבריטים לצד המשך פעילות של עלייה ורכישת קרקעות בארץ, כפי שניסח בן גוריון במשפטו המפורסם: "עלינו לעזור לצבא הבריטי כאילו לא היה ספר לבן, ועלינו להילחם בספר הלבן כאילו לא הייתה מלחמה".

ההתגייסות לצבא הבריטי והקמת הבריגדה היהודית

כ-40,000 חיילים וחיילות יהודים התגייסו לצבא הבריטי וסייעו בחילות התותחנים, הנדסה, רפואה, אויר והים. הגיוס לא היה פשוט שכן חלק מהמגויסים שירתו מחוץ לארץ ישראל והותירו את היישוב העברי חשוף לפגיעה.

הצנחנים- כאשר נודע ליישוב העברי בארץ על השמדת יהודי אירופה גובש הרעיון להצניח בחורים יהודים בפולין שיחברו לקהילות יעודדו את רוחם וינסו לסייע להם לברוח זאת בנוסף למידע המודיעיני אותו יספקו לבריטים. 33 צנחנים אכן הוצנחו, 12- נפלו בשבי ומתוכם: 5-ניצלו ו-7 הוצאו להורג. סיפורה הידוע של חנה סנש שנפלה בשבי ולמרות העינויים לא שיתפה פעולה עם חוקריה והוצאה לבסוף להורג. לפעילות הצנחנים הייתה השפעה סמלית ופחות מעשית.

שיאו של שיתוף הפעולה היה בהקמת ה'בריגדה העברית' ב-1944, היא הוקמה רק לאחר לחץ רב מצד הסוכנות היהודית בגלל חששם של הבריטים מצבא יהודי שלאחר המלחמה ילחם נגדם בארץ ישראל. בבריגדה לחמו 5,000 חיילים תחת פיקוד, סמל ודגל יהודי. לאחר אימונים במצרים השתתפו החיילים בקרבות בצפון איטליה נגד הנאצים.

תוכנית פעולה מול האיום הגרמני

הקמת הפלמ"ח: משנכבשה צרפת על ידי גרמניה עברו גם סוריה ולבנון שהיו תחת השלטון הצרפתי לשלטון הגרמני והיוו איום ישיר על היישוב היהודי בא"י. כדי להתגונן מפני איום זה הקימו הבריטים את הפלמ"ח (פלוגות המחץ) של ארגון ההגנה. הפלמ"ח התאמן על הגנת היישוב היהודי במקרה של פלישה גרמנית והוא נהנה מתמיכה ומימון של הבריטים. במסגרת פעילותו הימית הפליגה סירה עם 23 בחורים לחבל במתקנים של הצבא הגרמני בלבנון, הספינה נעלמה ועד היום לא ידוע מה עלה בגורלה.

האצ"ל בזמן מלחמת העולם השנייה: עם פרוץ המלחמה הפסיק האצ"ל את פעילותו נגד הבריטים ואף החל לסייע להם בידיעות מודיעיניות ובפעולות צבאיות. באחת מהפעולות לסיוע לבריטים בעיראק בשנת 1941 נהרג מפקד האצ"ל דוד רזיאל.

מצדה על הכרמל: החשש לפלישת הגרמנים לא"י היה ממשי שכן צבא גרמניה בפיקודו של רומל הגיע למצרים. על פי תוכנית שתוכננה בתיאום עם הבריטים נועד הכרמל להיות המעוז האחרון של היהודים ולשם כך נבנו בו בונקרים. בסופו של דבר התוכנית לא יצאה אל הפועל בשל נסיגת הגרמנים ממצרים.

מאבק היישוב במדיניות הבריטית בזמן מלחמת העולם השנייה

1. המאבק בהגבלת העלייה- כזכור (או שלא), הבריטים קבעו בספר הלבן השלישי כי לא"י יוכלו להיכנס 75,000 יהודים במשך 5 שנים. למרות פרוץ מלחמת העולם השנייה והשמדת יהודי אירופה, לא שינו הבריטים את עמדתם ולא פתחו את שערי א"י לעליית יהודים, צעד שללא ספק היה מציל יהודים רבים ממוות. למרות ההגבלות הצליחו להגיע לא"י בצורה בלתי לגאלית (=לא חוקית) 17,000 יהודים ב-25 סירות מעפילים.

במקביל, עם התערערות מצבם הבטחוני של יהודים בארצות האסלאם ניסו גם הם לעלות לארץ. רוב העולים בשנים אלה הגיעו דרך היבשה מסוריה, לבנון, עיראק ולוב, ומספרם נאמד באלפים בודדים. קשיי העלייה מארצות אלה החלו כבר בארצות המוצא שכן גם בהן שלטו הבריטים שמנעו מהיהודים להתארגן לעלייה לארץ.

שתי דוגמאות למורכבות של מבצע ההעפלה הן האוניות פאטריה וסטרומה:

פַּאטְרִיָה- (בלטינית= 'מולדת') הייתה אוניית גירוש בריטית שרוכזו עליה מעפילים משלוש אוניות שנתפסו בנובמבר 1940, ליד חופי ארץ ישראל, במטרה לגרשם למאוריציוס. על מנת לעכב את הגירוש הטמינה "ההגנה" פצצה באוניה בעת שזו עגנה בנמל חיפה, במטרה לגרום לה נזק קל; אך הנזק היה גדול מהמתוכנן, והאוניה טבעה ב-25 בנובמבר 1940. עקב כך טבעו למעלה מ-200 מעפילים ו-50 חיילים בריטים.

סטרומה- אוניית מעפילים שיצאה מרומניה ועל סיפונה 760 יהודים, בגלל קלקול במנוע נאלצה האוניה לעגון בחופי טורקיה, אך נוסעיה לא הורשו לרדת לחוף, ובלחץ הבריטים גם לא ניתן סיוע לתיקון האונייה. לאחר כחודשיים גררו הטורקים את האונייה המקולקלת אל מחוץ למים הטריטוריאלים שלהם, וצוללת רוסית הטביעה אותה בטעות. רק נוסע אחד שרד.

2. הכרזת המרד של האצ"ל והלח"י

הלח"י- ב-1940 פרשה קבוצה מהאצ"ל בראשותו של אברהם שטרן והקימה את הלח"י (לוחמי חירות ישראל). חברי הלח"י סברו כי יש להמשיך את המאבק בבריטים בא"י ולהקים מדינה יהודית גם בזמן מלחמת העולם. הם כיוונו את פעולותיהם נגד המשטר הבריטי: כמו ההתנקשות בלורד מויין (השר לענייני המזה"ת) וניסיון התנקשות בנציב העליון, אך הם גם פגעו באזרחים ערבים. לצורך מימון פעילות הארגון שדדו חבריו בנקים, ופעולותיו היו נועזות והותירו רושם רב.

רוב היישוב התנגד לפעילות הלח"י מכמה סיבות:

1. בריטניה הובילה את המאבק נגד הנאצים, פגיעה בה תחליש את המאבק בנאצים.

2. ההגנה שהייתה הגוף הגדול ביותר חשש שפעולותיו של הלח"י יפגעו באמון הבריטים ביהודים וכך תימנע הקמת הבריגדה היהודית.

3. פגיעה בערבים חפים מפשע לא התקבלה מבחינה מוסרית על דעת רוב היישוב.

האצ"ל- האצ"ל סבל פגיעות קשות הן בגלל עזיבת אנשי הלח"י, והן בגלל מות מנהיגיו: ז'בוטינסקי ב-1940 ודוד רזיאל ב-1941. בשנת 1943 התמנה מנחם בגין למפקד האצ"ל והחל בשיקום הארגון. ב-1944 כשכבר תבוסת הנאצים הייתה ברורה והבריטים המשיכו באיסור העלייה לארץ, שינה האצ"ל את מדיניות ההבלגה שלו והחל לתקוף את משרדי השלטון הבריטי בארץ (מס הכנסה, משרדי העלייה וכדי).

הסזון- (=עונת הציד, בצרפתית) הנהגת היישוב דרשה מהאצ"ל והלח"י להפסיק את הפעילות נגד הבריטים בזמן המלחמה, הלח"י- נענו לדרישה והאצ"ל- לא, ועל כן במשך שלושה חודשים (12.1944-2.1945) רדפו אנשי ההגנה את אנשי האצ"ל, אסרו אותם ולעיתים אף הסגירו אותם לבריטים. בגין הורה לאנשיו שלא להתנגד בנשק לפעולות ההגנה ובכך מנע מלחמת אחים. אין על בגין! בעקבות התנגדות של היישוב היהודי לסזון הוא הופסק.

מדינה בדרך היישוב היהודי בארץ ישראל 1945 – 1947

מאבק היישוב לגווניו במדיניות הבריטית:

1. בתחום ההתיישבות- ב-1940 פרסמה בריטניה את חוק הקרקעות שאסר מכירת קרקעות ליהודים ברוב שטחי א"י (חוץ מאזור השפלה), המטרה הייתה להקפיא את ההתיישבות העברית. היישוב יצא במאבק נגד מדיניות זו ובזמן מלחמת העולם השנייה הוקמו כ-50 יישובים חדשים, ביניהם ארבעת יישובי גוש עציון דרומית לירושלים.

גורם נוסף להתיישבות זו הייתה הצעת החלוקה של וועדת פיל (1937) שהתבססה על מפת ההתיישבות בשטח, ועל כן הוחלט לבסס את ההתיישבות העברית באזורים חדשים כמו הנגב, וגוש עציון, זאת כדי להשיג יתרון במידה ותעלה על הפרק שוב הצעת חלוקה (כפי שאכן קרה).

ב-1943 הוקם מחדש כפר עציון (לאחר שני נסיונות כושלים) ואחריו נוסדו הקיבוצים משואות יצחק (1945), עין צורים (1947) ורבדים (1947). שלושת הראשונים נמנו על ההתיישבות הדתית ורבדים היה ששייך לתנועת השומר הצעיר. ברוח העיקרון של 'גושי התיישבות' קיימו היישובים שיתוף פעולה כלכלי, רוחני ובטחוני.

2. המאבק בבריטים בתחום ההעפלה- העלייה הבלתי לגאלית של פליטי השואה מאירופה ועולים מארצות המזרח לא"י התחילה בצורה נמרצת עם תום המלחמה. מטרות היישוב בארגון ההעפלה היו: מציאת מקלט ליהודים פליטי השואה שנותרו באירופה, הגדלת מספר היהודים בא"י על מנת לחזק את היישוב, וליכוד היישוב היהודי בארץ ובעולם סביב המאבק לעלייה שהיה מקובל על כולם בשונה מהמאבק הצבאי.

המוסד לעלייה ב'- היה הגוף הממונה על ההעפלה מטעם ההגנה. שליחי המוסד לעלייה ב' פעלו ב22 ארצות ובמיוחד בארצות בעלות מוצא לים התיכון כמו יוון ואיטליה. הם טיפלו בפליטים, ארגנו נמלי יציאה ומחנות איסוף. בתחילה הובאו המעפילים מאירופה בספינות קטנות שהביאו מעט מעפילים. אך עם הזמן רכש המוסד לעלייה ב' ספינות גדולות יותר שנשאו אלפי מעפילים. בסה"כ הגיעו במבצע זה כ-85,000 מעפילים.

פלי״ם- שמה של המחלקה הימית של הפלמ״ח. אנשי הפלי״ם ליוו את ספינות המעפילים שהגיעו ארצה וסייעו להורדת העולים בחוף. כמו כן ביצעו אנשי הפלי״ם פעולות חבלה נגד ספינות הצי הבריטי שמנעו את העפלה.

מאבק הבריטים בהעפלה ותגובות מצד היישוב- הבריטים פעלו בשני מישורים כדי לעצור את המעפילים:

א. הממשלה הבריטית לחצה על מדינות באירופה שלא לאפשר לספינות מעפילים לצאת מתחומן. ב. הבריטים הטילו מצור ימי על חופי א״י. משחתות בריטיות סיירו מול חופי א״י בניסיון לצוד את הספינות.

עד לקיץ 46 מדיניות הבריטים הייתה לכלוא את המעפילים במחנות מעצר באי״י ולשחררם תוך ניכויים ממכסות העלייה הרשמיות. אולם מאוגוסט 46 שינו הבריטים את מדיניותם והעבירו את המעפילים למחנות מעצר בקפריסין. הסיבות לשינוי המדיניות היו: פיצוץ מלון המלך דוד, וחשש שעליית היהודים תגביר את תסיסת הערבים בארץ. בקפריסין נכלאו כ-50,000 מעפילים והם עלו לארץ עם תום המנדט הבריטי.

אקסודוס או יציאת אירופה תש״ז- (אקסודוס ביוונית הוא הכינוי ליציאת מצרים, השם נועד ליצור קשר בין יציאת מצרים ליציאה מצרות אירופה) בתחילת יולי הפליגה האונייה מצרפת כשהיא נושאת 4,500 מעפילים. ספינות מלחמה בריטיות עקבו אחרי הספינה כבר עם יציאתה מנמל האם. עוד לפני שנכנסה הספינה למים הטריטוריאליים של א״י ניסו הבריטים להשתלט עלייה. הם פתחו באש והנחיתו עלייה כוחות של אנשי צי. המעפילים השיבו במלחמה וזרקו מכל הבא ליד על החיילים הבריטים ואף פצעו אחדים מהם. בהתקפה נהרגו שני מעפילים וימאי ומאות נפצעו נחבלו. האונייה הועברה לחיפה והמעפילים הועברו לספינות גירוש שהפליגו לצרפת ולא לקפריסין כנהוג. משסירבו המעפילים לרדת בצרפת שלחו אותם הבריטים לגרמניה שם הורדו בכח והושבו למחנות העקורים. העולם כולו עקב אחרי הפרשה ובריטניה הוצגה כמעצמה קשוחה וחסרת לב. בזמן גירושם של המעפילים בחיפה נכחו במקום שניים מחברי וועדת האו״ם לעניין ארץ ישראל (אונסקו״פ) ועל פי עדותם לאירוע הייתה השפעה רבה על החלטתם לתמוך בהקמת מדינה יהודית.

העלייה מארצות האסלאם: בשנים אלה הגיעו מצפון אפריקה כ-1,200 מעפילים דרך הים, ואילו העלייה הרגלית מסוריה, לבנון ועירק הופסקה.

3. בתחום הצבאי: הקמת תנועת המרי- תנועת המרי העברי הוקמה באוקטובר 1945 כדי ליצור שיתוף פעולה בין שלושת המחתרות ההגנה האצ״ל והלח״י שנאבקו בבריטים.

הסיבות להקמה:

1. לאחר השואה הבינו כולם את הצורך הדחוף בהקמת מדינה ליהודים. האצ״ל שכבר ב-1944 החל בפעולות נגד הבריטים זכה כעת לתמיכה רחבה לאחר היוודע תוצאות השואה.

2. אכזבה ממדיניות ממשלת הלייבור שעלתה לשלטון בבריטניה שנקטה במדיניות אנטי ציונית ואפילו לא אישרה העלאתם של 100,000 משרידי השואה באירופה.

הארגון: בראש הארגון הייתה ועדת X (כן, כן, גם בהיסטוריה יש X, הדרך הבטוחה למועד ב' במתמטיקה עוברת בהיסטוריה...) בה ישבו שני נציגים מההגנה, אחד מהאצ"ל ואחד מהלח"י ויחד הם סיכמו על תוכניות פעולה ותיאמו איזו מחתרת תבצע כל אחת מהפעולות.

מפעולות תנועת המרי:

הפריצה לעתלית (אוקטובר 1945)- פריצה למחנה המעפילים בעתלית ושחרור כמאתיים מעפילים והעברתם לקיבוץ בית אורן.

ליל הגשרים (יוני 1946)- פיצוץ 10 מתוך 11 הגשרים שחיברו את ארץ ישראל עם שכנותיה, כדי לפגוע בקווי האספקה של הבריטים ולהוכיח את היכולת המבצעית שיש ליהודים לערוך מבצע מורכב כזה.

השבת השחורה (יוני 1946): בתגובה לליל הגשרים פשטו הבריטים על היישוב העברי בעזרת 20,000 חיילים. הם עצרו 3,000 איש מראשי ההנהגה והסוכנות ואנשים שנחשדו בהשתייכות למחתרות. הוטל עוצר על הערים הראשיות ונערכו חיפושים אחר נשק בקיבוצים (נמצא סליק של ההגנה בקיבוץ יגור). כמו כן הוחרמו מסמכים ממשרדי הסוכנות היהודית כדי להוכיח את הקשר בין הסוכנות לפעולות החבלה שכוונו נגד הבריטים. השבת השחורה הותירה רושם כבד על היישוב.

פיצוץ מלון המלך דוד (יולי 1946): בתגובה לשבת השחורה פוצץ האצל את מלון המלך דוד בו שהתה המפקדה הבריטית בעזרת חומר נפץ שהוטמן בכדי חלב. בפיצוץ נהרגו 25 בריטים, אך גם 17 יהודים ו-45 ערבים, והאירוע הסעיר את דעת הקהל בעולם ובארץ. ההגנה טענה כי לא ניתן אישור לפעולה ואילו האצ"ל טען שניתן אישור ואף ניתנה לבריטים התרעה קודם הפיצוץ אך הם לא שעו אליה ונשארו במקום. כתוצאה מהמחלוקת פורקה תנועת המרי וכל ארגון שב לפעול באופן עצמאי.

מאבק רצוף- לאחר פירוק תנועת המרי המשיכו האצ"ל והלח"י (שכונו "הפורשים" כיוון שלא קבלו עליהם את מרות מוסדות ההנהגה) בגישת המאבק הצבאי עד לסילוקם של הבריטים מהארץ. המאבק כלל פיצוץ מסילות ברזל, פיצוץ צינור הנפט ותקיפת בתי הזיקוק בחיפה. פעולת השיא הייתה הפריצה לכלא עכו ושחרור מספר אסירים שישבו בו. מאפייני מאבק זה היו פעולות צבאיות יזומות ורציפות לאורך זמן.

מאבק צמוד- המשך המאבק נגד הבריטים בשני תחומים הצמודים למטרות הציונות: מאבק למען העפלה ומאבק למען התיישבות. שיטה זו סברה כי אין להמשיך במאבק הצבאי כיוון שהוא עלול להטות את דעת הקהל העולמי לרעתנו, ועל כן יש לפעול במישור הדיפלומטי נגד הבריטים, ועל כל פעולה שלהם יש להגיב בחיזוק ההתיישבות ובהגברת העלייה. בדרך זו תמכה ההגנה.

המאבק באו"ם להקמת המדינה

לדיון באו"ם על שאלת א"י היו שלושה שלבים:

שלב א: ממש לקראת סיום מושב עצרת האו״ם במאי 1947 שדן בשאלת ארץ ישראל נשא נציג ברה״מ אנדריי גרומיקו נאום התומך בפתרון מדיני בא״י בעקבות מצבו הקשה של העם היהודי, או ע״י הקמת מדינה דו לאומית או ע״י הקמת שתי מדינות לשני העמים. המניעים לתמיכה מפתיעה זו היו קשורים ככל הנראה במלחמה הקרה בין ארה״ב לברה״מ, כשרוסיה מעוניינת לזכות לאזור השפעה נוסף במזרח התיכון מול יריבתה ארה״ב. או כדי למצוא פתרון ליהודים הנמצאים במדינות הגוש הסובייטי שיוכלו להגר לא״י.

שלב ב׳: במושב עצרת האו״ם הוחלט על הקמת ועדה חקירה לנושא: האונסקו״פ. הועדה ביקרה במחנות העקורים בגרמניה והתרשמה מרצונם העז לעלות לארץ, היא התרשמה ממפעל ההתיישבות ובמיוחד מגידול העגבניות בבית הערבה- מקום בו לא צמח דבר מעולם. היא ראתה את סבלם של מעפילי אקסודוס. היא שמעה את נציגי הצדדים השונים ובסופו של דבר החליטה ברוב של 8 נגד 3 על המלצה להקים שתי מדינות לשני העמים. כאשר השטח של המדינה היהודית עומד על 62% וכולל את הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, מישור החוף והנגב, ירושלים על פי תוכנית זו תיהפך לאזור בנל״א.

שלב ג׳: הועדה הציגה את המלצותיה בפני עצרת האו״ם ונערכו הכנות להצבעה. על פי כללי ההצבעה, כדי שההצעה תאושר היה צורך ברוב של 2/3.

המדינות הערביות- התנגדו למהלך והיו בטוחים שהוא לא ישיג את הרוב הדרוש ועל כן לא פעלו. היהודים- הפעילו מערכת הסברה ושכנוע וניצלו כל קשר אפשרי להפעלת לחץ על הנציגים באו״ם.

האמריקאים- שררה מחלוקת פנימית בין משרד החוץ שהתנגד- בגלל שהדבר עלול להוביל לקרע בין ארה״ב לעולם הערבי, לנשיא שתמך- מטעמים הומאניים, ובסופו של דבר הכריזה ארה״ב על תמיכתה.

הבריטים- הודיעו שלושה שבועות לפני ההצבעה כי ב-15 במאי 1948 הם יסיימו את המנדט בא״י.

תוצאות ההצבעה: 33-בעד, 13-נגד, 10- נמנעים.

ההחלטה התקבלה בשמחה וריקודים, סוף סוף קבלו היהודים הכרה בנל״א להקמת מדינה עצמאית. על אותו יום סיפר בן גוריון מאוחר יותר: ״אני לא יכולתי לרקוד, ידעתי שאנחנו ניצבים בפני מלחמה ושנאבד בה את מיטב בחורינו״.

מדינת ישראל

רוב היישוב היהודי קיבל את החלטת החלוקה של האו״ם בשמחה רבה, הייתה זו הגשמת חלום בן דורות של הקמת מדינה יהודית עצמאית. אומנם היו חסרונות: ירושלים נותרה בין-לאומית, השטח היהודי חולק לשלושה חלקים עם חיבור צר שיכול היה להינתק בקלות על ידי הערבים, אולם הרוב היהודי שמח. לעומת זאת הערבים שללו החלטה זו מכל וכל וכבר למחרת ההחלטה יצאו במאבק נגדה.

מלחמת העצמאות- אנו מחלקים את מלחמת העצמאות לשני שלבים מרכזיים: שלב א- מיום לאחר החלטת החלוקה (30 בנובמבר 1947) ועד להכרזת המדינה (15 במאי 1948). שלב ב' - מ-15 במאי 1948 ועד לחתימה על הסכמי שביתת הנשק (אפריל 1949).

השלב הראשון של מלחמת העצמאות:

באי"י פעלו שלושה כוחות מרכזיים:

א. **הכח הבריטי**: כ100,000 חיילים שלרשותם משוריינים, טנקים, מטוסים, הכח שכן בבסיסים ובתחנות משטרה והתכונן ליציאתו מהארץ בתוך כמה חודשים בשל החלטת האו"ם על סיום המנדט. הבריטים היו מעוניינים לסגת עם מינימום נפגעים, תוך שמירה על יחסים סבירים עם העולם הערבי (בשל האינטרסים הכלכליים והביטחוניים).

ב. **הכח היהודי**: הכח הצבאי מנה כ-50,000 אנשים והתבסס על שלושת המחתרות:

<u>ההגנה והפלמ"ח</u>: כ40,000 לוחמים: הפלמ"ח כ-2,100 איש מאומנים היטב, החי"ש (חיילות שדה) גם כן כ-9,500 מאומנים, כ-30,000 חי"מ (חילות משמר) כח המאורגן להגנת היישובים אינו מאומן כצבא. וכ-10,000 גדנ"ע (גדודי נוער) שסייעו בקשר ורפואה.

<u>האצ"ל</u>: כ-4,000 לוחמים מאומנים.

<u>הלח"י</u>: כ-800 לוחמים מאומנים.

ג. **הכח הערבי**: מספר הלוחמים הערבים היה כ 14,000 אלף והוא הורכב מ-

1. כ-10,000 מקומיים שאורגנו על בסיס כנופיות מקומיות, עבדול קאדר אל חוסייני-באזור ירושלים, חסן סלמה -באיזור רמלה לוד ויפו מצוידים בנשק קל בלבד.
2. כ-5,000 חיילי "צבא ההצלה" מתנדבים מארצות ערב ובעיקר מסוריה ובראשם פאוג'י אל קאוקג'י שפעלו באזור ג'נין. בנוסף לכוחות חצי סדירים אלו הצטרפו בכל תקרית מקומית אלפי כפריים עם נשקם הקל ובתום האירוע שבו לעבודתם.

יתרון הכוחות הערבים (נו לא באמת...):

* לכוח הערבי הייתה יכולת לרכז כוחות להתקפה נקודתית.
* לכוח הערבי היה עורף: מדינות ערב השכנות סיפקו לו נשק ולוחמים. זאת לעומת היהודים שנמלי האויר והים היו חסומים בפניהם.
* הכוח הערבי נהנה מחופש תנועה רב, והכפרים הערביים היו פזורים לאורך צירים רבים וחשובים. לעומת היישובים היהודים שחלקם היו מבודדים והדרך אליהם עברה בשטח ערבי.
* האוכלוסייה הערבית (לוחמים ואזרחים) מנתה כ-1,300,000 נפש, לעומת כ-600,000 יהודים.

יתרון הכוחות היהודים:

* לאנשי היישוב היהודי הייתה מוטיבציה אדירה להתגייס למאבק.
* ליהודים הייתה מנהיגות ברורה ורוב אנשי היישוב קיבלו את מרותה, לעומת הערבים שהייתה להם מנהיגות מפוצלת שלא יכלה לאכוף את סמכותה.
* ליישוב היהודי היה גרעין של צבא עם ניסיון צבאי ופיקודי (ממלחמת העולם השנייה), לעומת הערבים שלא היה להם ניסיון צבאי, וטוב שכך!
* ליישוב היהודי היה מערך ארגוני מפותח יחסית בשל ההכנות הרבות שנעשו בתקופת המנדט לקראת הקמת מדינה עצמאית. מערך זה כלל: מערכות חינוך, בריאות, גביית כספים וכדומה.

מוקדי הלחימה העיקריים בארבעת החודשים הראשונים (30 בנובמבר 1947 עד 15 באפריל 1948)

בערים המעורבות (ירושלים, חיפה, יפו, צפת וטבריה) – פעולות טרור שפגעו במסחר, בלימודים ובתנועה בתוך הערים ובדרך אליהן. עד תום התקופה השתלטו כוחות ההגנה בסיוע אצ"ל ולח"י על חלקים מהערים: טבריה חיפה צפת ויפו וירושלים (על רוב חלקה המערבי של העיר).

באזורים הכפריים - הכוחות הערבים ניסו לכבוש ישובים וקיבוצים מבודדים, כל ניסיונותיהם עלו בתוהו, הישוב היהודי דבק בעקרון של אי נטישת ישובים בכל מחיר. הכפרים הערבים סבלו מהתקפות נגד של הכוחות היהודיים שהיו עדיפים עליהם מבחינה כמותית ואיכות כלי הנשק שהיתה ברשותם.

המלחמה בדרכים – כאן היו הערבים בעדיפות, שיירות וכלי רכב יהודיים הותקפו בדרכים ע"י כנופיות, הם הצליחו לפגוע בהם (כמות הנפגעים הייתה גדולה) וכמעט שיתקו לחלוטין תנועה על צירים מסוימים. לכוחות הערביים הייתה עדיפות בשל שיטת לוחמת הגרילה שנקטו, היכרותם את השטח ובגלל הסיוע שקבלו מהכפרים בסביבה. רוב הניסיונות להעביר שיירות לירושלים, לגוש עציון וליחיעם שבגליל המערבי נכשלו והישובים הללו הושמו במצור.

נפילת הל"ה- גוש עציון היה נתון במצור ובינואר 1948 נשלחה מחלקה של 38 חברי הגנה להביא תחמושת ואוכל לגוש, בדרך נפצע אחד וחזר עם עוד שניים שליווהו, 35 החיילים שנותרו נתגלו על ידי הערבים ולאחר קרב ממושך נהרגו כולם.

שיירת נבי דניאל- בחודש מרץ יצאה שיירה מירושלים לגוש הנצור, השיירה הגיעה ליעדה ופרקה 120 טון של אוכל וציוד והחליפה את הכח השחוק ששהה במקום ב150 לוחמים רעננים. בחזרתה הותקפה השיירה (בשל עיקוב מעבר למתוכנן שאפשר לערבים להיערך) כ-20 איש נהרגו, ו-40 נפצעו.

שיירת יחיעם –ב-27 במרץ 1948 יצאה מנהריה לקיבוץ יחיעם שהיה מנותק. השיירה נקלעה למארב, והותקפה על ידי כנופיות וכפריים ערבים בסמוך לכאברי. בהתקפה על השיירה נהרגו 46 אנשים. לצפייה בסרטון לחץ כאן (אם הדפסת את הסיכום – לא יעזור ללחוץ על הדף, זה עדיין בשלבי פיתוח... היכנס לאתר הישיבה). שימו לב למוסיקה הדרמטית שיוצרת מתח, למצלמה שרצה בין העצים ונותנת תחושה של בריחה, לקטעי הארכיון שמחזקים את אמינות הסרט.

בשיר על קרב הראל מפרט הכותב את המקומות שבהם התרחשו הקרבות וכן את הקשיים הרבים שהתלוו לקרבות אלו כגון, ההרוגים הרבים וכישלון השיירות. אך יחד עם זאת המסר המרכזי של השיר החוזר מספר פעמים הוא האמירה "אנו עוד נשוב". מסר זה יחד עם הלחן הקצבי של השיר מקרין אווירת תקווה. הלוחמים במלחמת העצמאות היו חדורים בתודעת שליחות גדולה ובהכרה כי הם נלחמים על המשך קיומו של העם היהודי ועל מימוש זכותו על ארץ ישראל. לשמיעת השיר לחץ כאן (השיר זכה באירוויזיון של שנת תרפ"ו! סתם...)

שיטת ההגנה של היהודים נחלה כישלון, ישובים רבים נותקו ובודדו כולל ירושלים, הרוגים רבים, וארה"ב הודיעה על נסיגתה בתמיכה להקמת מדינה יהודית מחשש לטבח שייערך ביהודים שכפי שהוכח עד כה אינם מצליחים להגן על עצמם.

תוכנית ד' ותוצאותיה

ב-10 במרץ 1948 החליטה הנהגת הישוב להפעיל את "תוכנית ד" בה עברה יוזמת התקיפה ליהודים. לישוב היה ברור שעם עזיבת הבריטים את הארץ יפלשו מדינות ערב ותפתח מלחמה כוללת נגד הישוב. ממטרות התוכנית:

1. יצירת רצף טריטוריאלי בשטח שהוקצה למדינת ישראל על פי החלטת האו"ם.

2. השתלטות על מחנות צבא, תחנות משטרה, תחנות רכבת ושדות תעופה שהבריטים נוטשים.

3. תפיסת משלטים וכיבוש כפרים ערביים היושבים על צירי תנועה ראשיים.

4. התבססות בערים מעורבות והטלת מצור בערים ערביות כדי לשבור את רוח האוכלוסייה.

מבצע נחשון: בן גוריון טען כי מוקד הקרב הוא ירושלים ונפילתה בידי האויב עלולה לשבור את רוח הלחימה בכל החזיתות. החידוש במבצע היה ריכוז כוח בחזית אחת (תוך כדי החלשת חזיתות אחרות) ליצירת נקודת הכרעה בקרב לשם כך הובאו 1,500 לוחמים ממקומות שונים. מטרת מבצע נחשון היתה: "פריצת הדרך לירושלים" והסרת המצור על העיר, במסגרת המבצע נכבש הקסטל ומפקד הכוח הערבי בירושלים, עבד אל קאדר אל חוסני, נהרג. במבצע זה ובמבצע "הראל" שהמשיך אותו נפתחה זמנית הדרך לירושלים ואספקה הצליחה להגיע לעיר הנצורה.

שימו לב להבדלים בין שתי המפות: לפני מבצע נחשון- ליהודים היו מובלעות בשטח הערבי, לאחר המבצע – רצף טריטוריאלי.

פרשת דיר יאסין: כוחות האצ"ל והלח"י כבשו את כפר דיר יאסין שליד ירושלים (כיום גבעת שאול, מעט אחרי מאפיית אנג'ל), מכפר זה יצאו חמושים רבים שפגעו בכוחות המגן העבריים. במהלך הלחימה נהרגו כ-100 מתושבי הכפר חלקם נשים וילדים. אנשי האצ"ל והלח"י תכננו להזהיר מראש את האוכלוסיה האזרחית על מנת שתתפנה, אך מכיוון שהם התגלו על ידי שומרי הכפר ההתקפה החלה מוקדם מהמתוכנן והאזהרה לא הספיקה להישלח.

הערבים הפיצו את השמועה כי יהודים עורכים טבח באוכלוסייה אזרחית דבר שזירז את מנוסת הערבים מאזורי הקרבות ויציאתם את הארץ.

נפילת חיפה בידי הכוחות היהודים ואח״כ טבריה, צפת, יפו, עכו והגליל המערבי כולו מסמלות את המפנה שנוצר בעקבות תוכנית ד. ערב סיום המנדט (14 במאי 1948), נוצר רצף טריטוריאלי יהודי ממטולה בצפון ועד באר טוביה בדרום. הרובע היהודי בירושלים, יישובי גוש עציון ויישובי ים המלח נותרו מנותקים וגוש עציון אף נפל יום לפני הכרזת המדינה. יצירת הרצף הטריטוריאלי היה בין הגורמים המכריעים בהחלטה להכריז על מדינת ישראל, מיד עם עזיבת הבריטים את הארץ ב 14 במאי 1945.

גוש עציון – כביש ירושלים-חברון היה הכביש היחיד שקישר בין גוש עציון ליישובים יהודיים שמחוצה לו, והיה נתון כולו בשליטה ערבית. בטבת תש״ח (ינואר 1948), פונו האימהות והילדים מהגוש לירושלים בסיוע בריטי, למעט אם אחת שסירבה לעזוב את כפר עציון. הגוש סבל התקפות רבות מהכפריים שבסביבה ומהלגיון הירדני. שיירות שניסו להגיע לגוש הותקפו והוא נשאר במצור ללא תוספת תחמושת ותרופות. בד׳ אייר לאחר קרב עיקש נפל הגוש. לאחר שפרצו משורייני הלגיון הירדני אל כפר עציון הוחלט להיכנע. הלוחמים הרימו דגל לבן והתרכזו במקום אחד, אולם הערבים ירו בהם והרגו אותם, למעט שלושה שניצלו. לצפייה בסרטון לחץ כאן שימו לב שגם כאן יש משחקים בפס הקול: מוסיקה נעימה – יוצרת תחושת רוגע, ומוסיקה דרמטית - יוצרת מתח. האשה שמשאירה את בנה מודגשת – ליצירת אמפטיה וסקרנות. המעבר בין הדמויות מהעבר לדמויות העכשוויות – יוצרת הזדהות וחיבור.

ההכרזה על הקמת המדינה

רקע צבאי: א. תוכנית ד׳ הוגשמה כמעט במלואה ונוצר רצף טריטוריאלי ממטולה עד הנגב.

ב. השינויים הארגוניים בהגנה, מספר המגויסים הגדל והולך, כמויות הנשק הגדולות שהגיעו בעיקר מצ׳כוסלובקיה והניצחונות האחרונים השיבו את תחושת הביטחון ליישוב העברי.

רקע מדיני: 1. ארה״ב חזרה בה מתמיכתה בהחלטת כ״ט בנובמבר וסברה כי יש למנוע את הקמת המדינה היהודית מחשש שהמדינה היהודית לא תצליח לעמוד בפני פלישת צבאות ערב הסדירים. מאידך היו שתמכו בהקמת המדינה במיוחד מחוגיו של הנשיא טרומן גם כדי שמדינת ישראל לא תיפול לידי רוסיה, וגם כדי לזכות בתמיכת דעת הקהל היהודית בבחירות וזאת לאור הצלחתה של תוכנית ד׳. כאן התגלתה מנהיגותו של בן גוריון שלא שעבר לשכנע את כל אחד מהנוכחים כדי שיתמוך בהקמת המדינה, וכמו כן הורה למשה שרת שזה עתה שב מארה״ב – שלא ידווח על כך שהאמריקאים לא רוצים לתמוך בישראל. לצפייה בסרטון לחץ כאן .

2. גולדה מאיר מנהלת המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית נפגשה בחשאי עם עבדאללה מלך ירדן כדי לנסות לשכנעו להימנע מלהצטרף למלחמה אך הוא הודיע שיצטרף לפלישת צבאות ערב.

גם בהנהגת היישוב התקיים ויכוח בשאלה האם להכריז על המדינה בעיתוי זה:

בעד הכרזה 1. זוהי הזדמנות היסטורית לקבל עצמאות.

2. ניתן לסמוך על כח המגן העברי ההולך ומתחזק.

נגד הכרזה 1. חזרתה של ארה״ב מהתמיכה ואיומיה כי לא תגיש סיוע.

2. חוות דעתם של מפקדי ההגנה גלילי ויגאל ידין שהסיכוי לנצח או להפסיד הוא שווה.

ב-13 במאי התקיימה הצבעה במנהלת העם וברוב של 6 בעד ו 4 נגד הוחלט על הכרזת המדינה (שלושה נעדרו). בה׳ באייר תש״ח (14.5.1948) יום לפני סיום המנדט הבריטי, הוכרז על הקמתה של מדינת ישראל.
בסרטון על הכרזת העצמאות מופיעות כמה סצרנות של שמחה: מיד בתום ההכרזה – מצולמים אנשים ברחובות שמריעים משמחה, זקנה שמוחאת דמעה מרוב התרגשות; הרב מימון מברך שהחיינו בשם ובמלכות; על רקע הקראת הקטע המדבר על קליטת עלייה במגילת העצמאות – מוצגות תמונות של עולים מאושרים המגיעים לארץ בספינות ומטוסים, לצפייה בסרטון לחץ כאן

מלחמת העצמאות שלב ב׳ (ה׳ באייר תש״ח – תמוז תש״ט)

השלב השני במלחמת העצמאות נפתח יום למחרת הכרזת המדינה, כאשר חמש מדינות ערב הכריזו מלחמה על ישראל: סוריה, לבנון, ירדן, מצרים ועיראק. צבאות ערב היו מצוידים בנשק כבד של טנקים, תותחים ומטוסים, ולצבא הישראלי היה ציוד מועט מאוד. עם זאת, לצבא הישראלי, צבא ההגנה לישראל, הייתה מוטיבציה רבה ומטרה משותפת אחת - להגן על המדינה החדשה שקמה זה עתה לאחר אלפיים שנות גלות. תחושה זו סייעה מאוד לכוחות הלוחמים והבהירה להם שמדובר במלחמת קיום. כישלון פירושו אובדן המדינה. לצבאות מדינות ערב לא הייתה מוטיבציה חזקה ולא הייתה להם מטרה משותפת. כל מדינה רק רצתה לספח אליה חלק גדול ככל האפשר מארץ ישראל.
אל הכוח הלוחם הישראלי הצטרפו מתנדבים יהודיים מחו״ל בשתי מסגרות: מח״ל וגח״ל. מח״ל הם מתנדבי חוץ לארץ, שהתגייסו לצה״ל כדי לסייע במלחמה אך לא התכוונו לעלות לארץ בסיום המלחמה. הם היו בעלי ניסיון צבאי. גח״ל הם אנשי גיוס חוץ לארץ שגוייסו בידי ההגנה בזמן עלייתם מאירופה ממחנות המעצר בקפריסין וגם מצפון אפריקה. הם היו חסרי ניסיון צבאי אך הגדילו משמעותית את צה״ל.

השלב השני של המלחמה מחולק לארבע תקופות:

א. המלחמה מול צבאות ערב עד ההפוגה הראשונה (15 במאי 1948 - 11 ביוני 1948) חודש ראשון של קרבות בלימה קשים ביותר. סכנה של ממש נשקפה לקיומה של מדינת ישראל. העמידה מול צבאות ערב נראתה כמעט חסרת סיכוי. בחזית הדרומית נבלם צבא מצרים רק ליד אשדוד של ימינו. בחזית הצפונית נבלם הצבא הסורי בדגניה. צבא לבנון הגיע עד נצרת ושפרעם. בחזית המזרחית פלש צבא עיראק לעמק בית שאן ולאזור השומרון, והלגיון הירדני כבש את צפון ים המלח, את גוש עציון וניהל קרבות קשים בירושלים ובדרך אליה, בלטרון.

במהלך הקרבות הקשים מול הלגיון הירדני נאלץ גם הרובע היהודי בעיר העתיקה להיכנע ולוחמיו נלקחו בשבי. מערכה זו לא הסתיימה בניצחון גורף של צבאות ערב רק בזכות עמידתם העיקשת של הלוחמים היהודים ותושבי יישובי הגבול.

ב. ההפוגה הראשונה (11 ביוני 1948 - 9 ביולי 1948) הפוגה של ארבעה שבועות שהושגה בתיווך האו״ם לאחר חודש הלחימה הקשה הראשון. צה״ל ניצל את ההפוגה להתארגנות מחדש, לגיוס חיילים ולהצטיידות בנשק. בסוף ההפוגה היה צה״ל צבא גדול ומאורגן הרבה יותר משהיה בתחילת המלחמה. בתקופה זו נסללה דרך בורמה שהקלה על הקשר עם ירושלים ועל העברת אספקה אל העיר. גם צבאות ערב ניצלו את ההפוגה להתארגנות מחדש אך המשיכו לפעול כל אחד בנפרד.

ג. קרבות עשרת הימים (8 ביולי 1948 - 18 ביולי 1948) מיד עם תום ההפוגה התחדשו הקרבות, אך הפעם צה״ל עבר ממגננה למתקפה ויזם מבצעי תקיפה גדולים נגד צבאות ערב. בסדרת קרבות אלו הצליח צה״ל לשפר את מצבו או לשמור על עמדתו כמעט בכל החזיתות – הוסר האיום מעל תל אביב, הורחבה השליטה בגליל התחתון והמערבי ועוד.

ד. ההפוגה השנייה והקרבות האחרונים (19 ביולי 1948 - מרץ 1949) לאחר קרבות עשרת הימים נקבעה שוב הפוגה בלחץ האו״ם. הפוגה זו הופרה מדי פעם בקרבות שונים, אך רשמית היא נמשכה עד סיום המלחמה.

במהלך תקופה זו הגיע צה״ל לשני הישגים חשובים: כיבוש הנגב כולו וכן כיבוש כל שטח הגליל. במהלך התקופה גם נקבע מעמדה של ירושלים כעיר מחולקת, בין ישראל לירדן, ולא כעיר בינלאומית, כפי שקבע האו״ם בהחלטה 181. בדצמבר 1949 הכריזה ממשלת ישראל על ירושלים כבירת ישראל כשהחלק בשליטת ישראל הוא עיר הבירה של המדינה היהודית. בסופה של המלחמה רוב שטחי המנדט הבריטי בארץ ישראל המערבית היו בשליטת ישראל.

תוצאות המלחמה:

פליטים יהודים ופליטים ערבים

יהודי ארצות ערב נתפסו בעיני שכניהם כאויבים המשתפים פעולה עם יהודי ארץ ישראל ועל כן ככל שהתגברה המלחמה בארץ ישראל גברו מעשי האיבה כנגדם. בלוב- נרצחו 15 יהודים ונהרסו מאות בתים, במרוקו נרצחו תוך יומיים 42 יהודים וחנויות ובתים נבזזו, וכך גם בעירק בסוריה ולבנון. בסופו של דבר נאלצו היהודים לעזוב את ארצות ערב ללא רכושם ולעיתים גם ללא אזרחותם, ורובם נמלטו לישראל.

הפליטים הערבים- מתוך 750,000 ערבים שהתגוררו בשטחים שכבשה ישראל במלחמה נותרו רק 150,000 ערבים, שאר 600,000 הערבים נטשו את בתיהם בתקווה לשוב אליהם לאחר ניצחון צבאות ערב. פרשת דיר יאסין (ראה בעמ׳ 23) והשמועות על ה׳טבח׳ שערכו היהודים תרמו לבריחתם מישראל. ערבים אלה עברו למדינות הסמוכות ולשטחי יהודה ושומרון שנשלטו על ידי הירדנים, ובערים והשכונות שננטשו הוקמו יישובים יהודים כמו: בית שאן, שכונת בקעה וקטמון בירושלים וכד׳. יוצא דופן הוא הכפר אבו-גוש שסייע ליהודים ועל כן הוא נותר על כנו ולא נחרב.

הסכמי שביתת הנשק

הסכמים אלו קבעו הסדרים צבאיים ופוליטיים שהשפיעו על בעיותיה הבטחוניות של ישראל במשך שני העשורים הבאים. ההסכמים היו בגדר פשרה זמנית שהושגה בין הצדדים, כאשר עדיין הערבים לא הכירו במדינת ישראל.

מצרים (שבט 1949) רצועת עזה נותרה בידי המצרים, רוב הנגב בידי ישראל.

לבנון (אדר 1949) ישראל נסוגה מלבנון בתמורה לסיום המלחמה.

ירדן (ניסן 1949) יהודה ושומרון נשארו בידי הירדנים, וירושלים התחלקה בין שתי המדינות.

סוריה (תמוז 1949) סוריה נסוגה לקו הבנל"א אך הובטח לה שהאזורים שפינתה יישארו מפורזים, כמו כן הובטחו לה זכויות במים.

הקמת צבא הגנה לישראל כצבא העם
הגישה הממלכתית של בן גוריון

ראש הממשלה דוד בן-גוריון האמין שיש לאחד את הכוחות בחברה היהודית כדי שתוכל לעמוד מול האויבים הרבים. גישתו נקראת "ממלכתיות" מלך אחד! שלטון אחד! בן גוריון תבע מהמפלגות השונות להפסיק להתייחס למדינה מתוך אינטרסים צרים בלבד אלא לפעול לטובת האינטרסים של המדינה. הוא הרחיק מהזירה הפוליטית כל כח שהיווה איום לאחדות המדינה כמו חרות (=יוצאי האצ"ל) וכד'.

פקודת צה"ל- הכרזת המדינה והמאבק הצבאי שעמד בפתח חייבו שינוי בארגונו וניהולו של הכח הצבאי העברי. ב-26 במאי 1948 פורסמה פקודה על הקמת צה"ל. סעיפיה העיקריים של הפקודה כללו: גיוס חובה במצב חירום, חובת שבועת אמונים למדינה ואיסור על הקמת כוח צבאי חוץ מצה"ל- משמעות הדברים פירוק המחתרות וצירופם לכח הצבאי הגדול- 'ההגנה'.

פירוק המחתרות- תפיסתו של בן גוריון הייתה שמדינה ריבונית זקוקה לצבא אחד ואילו המשך קיום המחתרות עלול לפגוע בסמכות הממשלה וביכולת לעמוד מול האויב הערבי. תוך חודש התפרקו האצ"ל והלח"י והתמזגו כגדודים בצה"ל, ואילו מפקד הפלמ"ח יגאל אלון התנגד לפירוק ארגונו וטען שהפלמ"ח שעיצב את רוח הלחימה בארץ יוכל להתקיים גם בתוך צה"ל ויהיה הפסד רב בפירוקו. בן גוריון שאף להביא לאחדות השורות ועל כן התנגד להשארת מטה הפלמ"ח ובסופו של דבר לאחר מספר חודשים פורק גם ארגון זה.

פרשת אלטלנה- במהלך ההפוגה הראשונה של קרבות מלחמת העצמאות הגיעה לארץ אוניית נשק של האצ"ל כשעל סיפונה 850 עולים, ונשק רב. מנחם בגין דרש שחלק מהנשק יועבר לאנשי האצ"ל בירושלים (שהייתה אמורה להיות בין-לאומית ולכן לא חל עליה הסכם פירוק המחתרות) ולגדודי האצ"ל שבצה"ל. בן גוריון דרש שכל הנשק יגיע לצה"ל בלי שליטה של האצ"ל עליו, ועם הבטחה שחלק מהנשק יגיע לחיילי האצ"ל.
אלטלנה הגיעה לחוף כפר ויתקין ופרקה שם את רוב העולים וחלק מהנשק, אך חיילי צה"ל ירו עליה והיא עברה לחופי תל-אביב. בן-גוריון הציב אולטימטום למסירת הנשק אך בגין סירב ואז הופגזה האוניה על ידי צה"ל, והתחמושת שבה החלה להתפוצץ. בקרב זה נהרגו 16 מאנשי האצ"ל ו-3 חיילי צה"ל.
מנחם בגין מנע מלחמת אחים בכך שהורה לאנשיו לא להשיב אש (למרות שנורו גם אנשי אצ"ל שקפצו למים ללא נשק), ואילו בן גוריון מצדו ראה באלטלנה איום על אחדות הצבא הצעיר. בעקבות הפרשה פורקו הגדודים המיוחדים של האצ"ל בצה"ל והם פוזרו בכל הצבא כיחידים.

העליות בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה

גלי העליות בשנים 1948-1951

העלייה ההמונית- בתקופת המנדט הוגבלה עליית היהודים לא״י אך עם קום המדינה הוסרו הגבלות אלה ויהודים רבים עלו לארץ. עם קום המדינה היו בארץ כ-650,000 יהודים ותוך 3 שנים קלטה המדינה הצעירה 700,000 עולים חדשים, פי שניים מהאוכלוסייה!

עלייה מארצות אירופה- בין העולים הראשונים היו ניצולי שואה שלאחר התלאות שעברו ציפו בכיליון עיניים לעלות לארץ. מפולין הגיעו 106,000, ומרומניה ממנה התאפשרה יציאת היהודים לזמן מוגבל עלו 118,000.

העלייה מארצות האסלאם- מתימן בה מצב היהודים התערער עלו כ-50,000 יהודים בעזרת מטוסים ששלחה מדינת ישראל. המבצע כונה ״**מרבד הקסמים**״ או ״**כנפי נשרים**״ בגלל המטוסים שנתפסו על ידי העולים כהגשמת הנבואה: ״ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי״.

במבצע ״**עזרא ונחמיה**״ עלו כ123,000 יהודי עירק שהיה חשש לגורלם בגלל המתיחות שנוצרה עם הקמת המדינה. העולים נאלצו להשאיר את רכושם ולוותר על אזרחותם עם עזיבתם את עירק.

גלי העליות בשנים 1953-1954 ואילך

קליטת העלייה הגדולה הצריכה משאבים רבים והביאה את המדינה למשבר כלכלי וחברתי וכתוצאה מכך החלה ירידה מן הארץ. בשנת 1953 עלו לארץ כ-10,000 אבל ירדו ממנה כ-13,000.

עליות חירום- במקומות בהם היה חשש לשלומם של היהודים הועלו הקהילות בשלמותם כמו למשל במרוקו בה הסתיים השלטון הצרפתי ומצב היהודים הורע, עלו עד סוף שנות ה-60 כ-200,000 איש.

בין השנים 1952-1964 עלו 600,000 יהודים, ובשונה מהעליות הקודמות היו רובם יוצאי ארצות המזרח, דבר שהשפיע על מבנה החברה הישראלית ההולכת ונבנית.

מדיניות כור ההיתוך

האוכלוסיה בשנותיה הראשונות של המדינה הייתה ברובה אשכנזית וחילונית ובעלת אידיאולוגיה פוליטית, ואילו רבים מהעולים ובמיוחד אלה שהגיעו מארצות האסלאם היו דתיים, בעלי תרבות שונה וללא השתייכות למחנה פוליטי מסוים.

׳**כור ההיתוך**׳- הנהגת המדינה שאפה לאחד את התרבויות השונות ועל כן הנהיגה את מדיניות ׳כור ההיתוך׳ שהתמקדה בעיקר בדור הצעיר שקיבל ׳**חינוך אחיד**׳ שערכיו היו ערכי ה׳צבר׳ וכללו: חלוציות, יישוב הארץ, לחימה ונכונות להקרבה למען המדינה. ערכי ה׳**צבר**׳ לא כללו שמירת דת! החינוך האחיד הרחיק את הצעירים מהדת וגרם לקרע במשפחות המסורתיות. גם בצבא הונהגה מדיניות כור ההיתוך והחיילים בעלי שמות משפחה ״גלותיים״ נדרשו לשנות אותם לשמות עבריים.

את המאבק ב׳חינוך האחיד׳ הובילה העדה התימנית שדרשה לחנך את בניה בחינוך המסורתי אצל ה׳מורי׳, ובסופו של דבר הוכרו התימנים כולם כדתיים ולכן קיבלו חינוך דתי. על רקע מאבקם של

שאר העדות שלא הוכרו כדתיות באופן גורף פורקה הממשלה, והממשלה החדשה שהורכבה דאגה לחינוך ממלכתי דתי לכל המעוניין.

העליות בשנות ה-70 ובשנות ה-90 של המאה העשרים

מבצעים ומאבקים לעלייה מברית המועצות

בברית המועצות התקיים במאה ה-20 שלטון קומוניסטי טוטליטרי שיצר בכפייה שוויון כלכלי בין כל אזרחיו. כחלק מדרישת השוויון, ניסה משטר זה לדכא את הרגשות הלאומיים והדתיים של אזרחיו. השלטון הטיל פחד ואימה והפעיל משטרה חשאית ורשת מחנות ריכוז ועונשין לאזרחים שלא הלכו בתלם.

לאחר הקמת מדינת ישראל התקיימו קשרים כלכליים ופוליטיים בין ברית המועצות למדינת ישראל הצעירה. עם זאת, השלטון הסובייטי-קומוניסטי לא התיר לתנועה הציונית לפעול בתחומי ברית המועצות וסגר את שערי ההגירה בפני יהודים שרצו לעלות ארצה. ראשי השלטון בברית המועצות החזיקו בדעה שתפיסת העולם הקומוניסטית היא תפיסת עולם אידיאלית, ולכן שאיפת אזרחים להגר אל מחוץ לתחומי המדינה היא מעשה של כפיות טובה ושל בגידה במולדת. למרות הגבלות השלטון, חלק מיהודי ברית המועצות ראו במדינה היהודית החדשה יעד שיש לשאוף אליו, ועוררו בשל כך את זעמו של השלטון הסובייטי.

בשנת 1952 הוקם ארגון "נתיב" במסגרת "המוסד" (שירות הביון הישראלי). תפקידו היה להגיע אל היהודים בברית המועצות ולשַמר את זיקתם ליהדות ולארץ. פעולות אלה היו כרוכות בסיכון רב. בתקופת נשיאותו של ניקיטה חרושצ'וב, בשנים 1958-1964 ,נרדפו היהודים אשר הביעו עניין בציונות, ולכן בשנים אלה התנהלה הפעילות הציונית במחתרת.

ניצחון ישראל במלחמת ששת הימים (1967) יצר גל של התעוררות לאומית בקרב יהודי ברית המועצות. יהודים רבים הגישו בקשות הגירה מברית המועצות לישראל אך נאלצו להתמודד עם הליכים ביורוקרטיים ממושכים, אשר בפועל מנעו מהם לצאת מתחומי המדינה. השלטונות פגעו ביהודים אשר ביטאו תמיכה בישראל או בציונות. רבים מהתומכים איבדו את מקום עבודתם, נחקרו על ידי השירותים החשאיים ואף נאסרו לשנים רבות במחנות עבודה. כתגובה, פנו יהודי ברית המועצות בעצומות לרשויות בברית המועצות ובישראל וכן למוסדות הבין-לאומיים ותבעו בגלוי את זכותם לשוב למולדתם ההיסטורית. דרישות אלו זכו לתמיכה בין-לאומית, ונערכו הפגנות בכל רחבי העולם בעד מאבקם של יהודי ברית המועצות – תחת הקריאה התנכ"ית "שַלח את עמי". ההפגנות הרבות והלחץ הבין-לאומי עשו את שלהם, ובשנים 1969-1973 התיר השלטון הסובייטי את עזיבתם של כ- 150,000 יהודים בקירוב. בשנות השמונים התיר השלטון הסובייטי לעוד כ-30,000 יהודים לעזוב את ברית המועצות.

במקביל לגלי העליות, המשיך המאבק לשחרורם של "אסירי ציון" – היהודים שנכלאו על ידי השלטון הסובייטי באשמת התעניינותם ביהדות, בציונות ובעלייה. בעיני הציבור בעולם נתפסו "אסירי ציון" כלוחמי זכויות אדם, ועל ברית המועצות הופעל לחץ רב למען שחרורם, אף מצד ממשלות. אנשי רוח, אמנים, אישי ציבור ופוליטיקאים הצטרפו למאבק למען "אסירי ציון", והפגנות נערכו למענם בארץ ובעולם. גם במקרה זה הלחץ הבין-לאומי פעל את פעולתו והשלטון

הסובייטי שחרר את אסירי ציון מכלאם. בין "אסירי ציון" המפורסמים ניתן למנות את אידה נודל, נתן שרנסקי, יולי אדלשטיין ויוסף מנדלביץ ונוספים.

'מבצע חתונה' - מבצע חתונה הוא שם הקוד שניתן לניסיון חטיפת מטוס אזרחי ריק ב-15 ביוני 1970 בידי קבוצת יהודים מסורבי עלייה כדי להסב את תשומת הלב של הקהילה הבינלאומית למצוקת יהדות ברית המועצות וחוסר האפשרות לעזוב את ברית המועצות. אף על פי שהניסיון נכשל, היה זה מאורע משמעותי בתולדות העלייה מברית המועצות, המשפט משך תשומת לב בינלאומית לנושא הפרת זכויות האדם בברית המועצות, ופתח את השערים לגל העלייה של שנות ה-70.

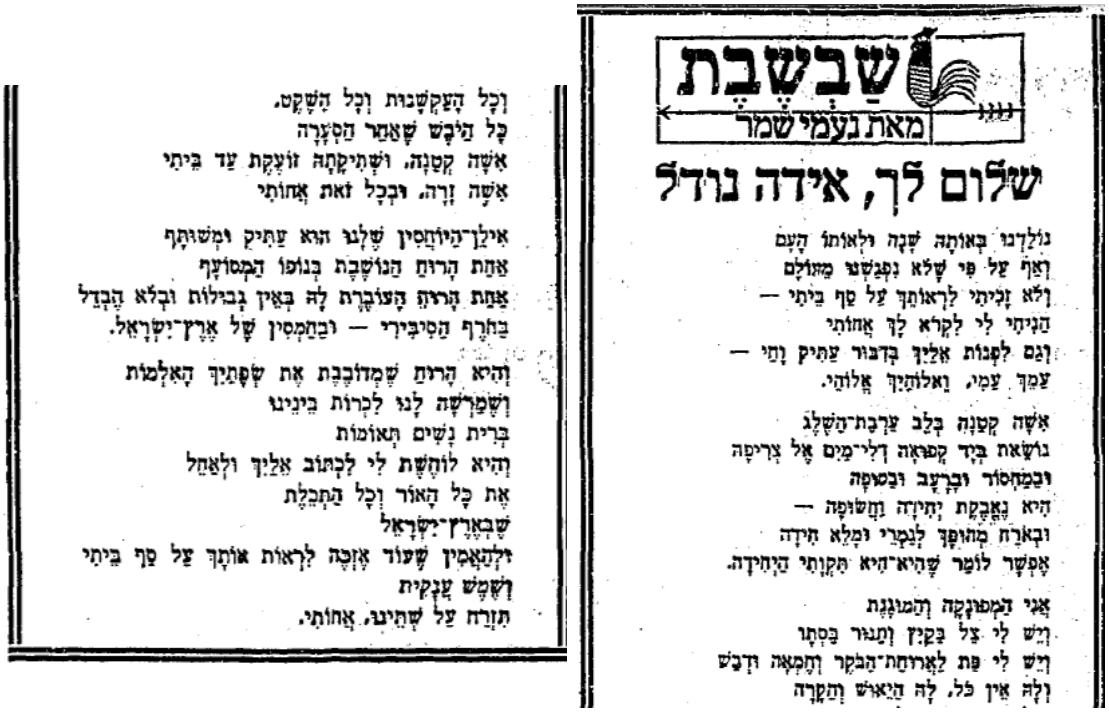
בקדימון לסרט על המבצע ישנן כתוביות אדומות המדגישות את הקושי והסכנה כמו למשל: "מחיר לחופש", "מדינה הכולאת את אזרחיה". המצלמה זזה כל הזמן, אין העמדה יציבה המצלמה זזה במהירות מהאם לבת. וזה משדר אי שקט וחוסר יציבות. בקטע הסיום – המצלמה מסתחררת יחד עם הריקוד של סילבה זלמנסון בהילוך איטי וזה משתף את הצופה בתחושת איבוד שיווי המשקל. קלוזאפ – יוצר קרבה אצל הצופים, והשימוש בקטעי ארכיון יוצר אמינות. לצפייה בסרטון לחץ כאן

השיר כחול ולבן: "כחול ולבן זה צבע שלי, כחול ולבן צבעי אדמתי; כחול ולבן חרמון וכינרת, כחול ולבן ליבי מזמר את; כחול ולבן אין צבע אחר (לא הצבע האדום – הקומוניסטי), כחול ולבן אני רק חוזר". השיר פורסם ללא שמו של המחבר שחשש להזדהות כדי לא להיאסר על ידי השלטון הסובייטי שהיה שלטון טוטליטארי ולא התיר לפרסם דעות לאומיות. ניתן ללמוד מכך על אומץ הלב של אותם יהודים שנאבקו בשלטון. לשמיעת השיר לחץ כאן (מומלץ לנופף בדגל בזמן ההקשבה).

ראיון עם אסיר ציון נתן שרנסקי – בראיון מספר שרנסקי שבילדותו לא ידע כלום על היהדות, רק היה כתוב 'יהודי' בתעודת זהות וזה היה פגסכמו מי שיש לו מחלה וצריך ללמוד להסתדר. בעקבות מלחמת ששת הימים התעורר בו הרצון לברר את היהדות, ומתוך ספרים שהובורחו מארה"ב הוא למד על עברו המפואר של עם ישראל והחליט לעלות לארץ. מרגע בקשת היציאה הוא הרגיש בן חורין שיכול לחיות את החיים על פי האמת הפנימית בלי להיכנע למשטר הטוטליטארי. מאז התחילו להפעיל עליו לחצים: הוא פוטר מהעבודה, עבר חיפושים וחקירות, הושם במאסר. ואף נגזר עליו עונש מוות. שרנסקי טען שאם המטרה הייתה לשרוד פיזית – הוא לא היה מצליח, הוא ראה את עצמו כחוליה בשרשרת של עם ישראל, וזה נתן לו כוח למאבק, גם בכלא סיפר שרנסקי הוא הרגיש את תחושת האחדות בעם ישראל ושר "הנה מה טוב ומה נעים". לבסוף ממשלת בריה"מ נכנעה מהלחץ שהופעל עליה והחליטה 'לגרש אותו', גם ברגע החרור כשאמרו לו אנשי הק.ג.ב. ללכת ישר הוא הלך בזגזג. בן חורין אמיתי. לצפייה בראיון לחץ כאן.

אסירת ציון אידה נודל – בעקבות מבצע חתונה ביקשה גם היא לעלות לארץ ישראל ושלוש פעמים בקשותיה נדחו. היא התכתבה עם אסירי ציון, שלחה להם מכתבים ותרופות וארגנה הפגנות לשחרורם. בשנת 1978 תלתה שלט על מרפסת ביתה בו היא ביקשה לעלות לישראל ולהצטרף למשפחת אחותה. בעקבות המעשה היא נידונה לארבע שנות מאסר בסיביר.

לצפייה בסרטון על אידה נודל ונתן שרנסקי, המתארים את השפעתה של התמיכה הציבורית על המאבק, על כוחו של היחיד נגד משטר טוטליטארי, לחץ כאן.

שַׁבָּשַׁבַּת

מאת נעמי שמר

שלום לך, אידה נודל

נוֹלַדְנוּ בְּאוֹתָהּ שָׁנָה וְלְאוֹתוֹ הָעָם
וְאַף שֶׁל פִּי שֶׁלֹּא נִפְגַּשְׁנוּ מֵחוֹלֶם
וְלֹא זָכִיתִי לִרְאוֹתֵךְ עַל סַף בֵּיתִי —
הַנִּיחִי לִי לִקְרֹא לָךְ אֲחוֹתִי
וְגַם לִקְנוֹת אֲלֵיךְ בְּדָבוֹר עַתִּיק וָחָי —
עַמֵּךְ עַמִּי, וֵאלוֹהַיִךְ אֱלוֹהַי.

אִשָּׁה קְטַנָּה בְּלַב עֲרֵבַת־הַשֶּׁלֶג
נוֹשֵׂאת בְּיָד קְטַנָּה דְּלִי־מַיִם אֶל צְרִיפָהּ
וּבַמַּחְסוֹר וּבֶרֶעָב וּבְטִרְפָּה
הִיא נֶאֱבֶקֶת יְחִידָה וַחֲשׂוּפָה —
וּבְאֶרֶת מְזוּפֶךְ לְנִקְרֵי וּמְלֵא תִּירָה
אֲפָשָׁר לוֹמַר שֶׁהִיא־הִיא הַקְּוָתִי הַיְחִידָה.

אֲנִי הַמְפוּנָקָה וְהַמְּטוּנֶנֶת
וְיֵשׁ לִי צֶל בַּקִּיץ וְתַנּוּר בַּסְּתָו
וְיֵשׁ לִי פֶּת לַאֲרוּחַת־הַבֹּקֶר וְחֶמְאָה וּדְבַשׁ
וְלָהּ אֵין כְּלוּם לָהּ הַיְאוּשׁ וְהַעֲרָה
וְכָל הָעֲקֻשָּׁיוֹת וְכָל הַשֶּׁקֶט.
כָּל הַיָּבֶשׁ שֶׁאַתַּר הַסְּעָרָה
אִשָּׁה קְטַנָּה, וּשְׁתֵּיעָתָהּ זוֹעֶקֶת עַד בֵּיתִי
אִשָּׁה זָרָה, וּבְכָל זֹאת אֲחוֹתִי

אִילַן־הַיּוּחֲסִין שֶׁלָּנוּ הוּא עַתִּיק וּמְשׁוּתָּף
אַחַת הָרוּחַ הַנּוֹשֶׁבֶת בְּנוֹפוֹ הַמְסוֹעָף
אַחַת הָרוּחַ הָעוֹבֶרֶת לָהּ בְּאֵין גְּבוּלוֹת וּבְלֹא הֶבְדֵּל
בַּחֹרֶף הַסִּיבִירִי — וּבַחַמְסִין שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

וְהִיא הָרוּחַ שֶׁמְּדוֹבֶבֶת אֶת שְׁפָתַיִךְ הָאִלְמוֹת
וְשֶׁמַּרְשָׁה לָנוּ לִכְרוֹת בֵּינֵינוּ
בְּרִית נָשִׁים תְּאוֹמוֹת
וְהִיא לוֹחֶשֶׁת לִי לְכָתוֹב אֲלֵיךְ וְלַאֲחֹל
אֶת כָּל הָאוֹר וְכָל הַתְּכֵלֶת
שֶׁבְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל
יְלֻמָּאִין שֶׁעוֹד אֶזְכֶּה לִרְאוֹת אוֹתָךְ עַל סַף בֵּיתִי
וְשֶׁמֶשׁ עֲנָקִית
תְּזָרַח עַל שְׁתֵּינוּ, אֲחוֹתִי.

שיר על אסירת ציון אידה נודל / מילים: נעמי שמר

ניגודים: תורמים להבנת משמעות היצירה ומחדדים מסרים או רעיונות שונים בה. בשיר מצגים ניגודים כמו: חשופה מול מוגנת, מחסור מול שפע, קור מול חום ועוד.

שילוב פסוקים מהתנ"ך: בטקסט ספרותי מרמז על סיטואציה תנ"כית ומסייע להעמקת היצירה. גם בשיר מצוטטים דברי רות שדבקה בחמותה: "עמך עמי".

מטאפורה: היא לשון ציורית בה תכונות של תחום אחד מועברות לתחום אחר, בשיר יש שימוש במטפורה של עץ שרוח עוברת בענפיו השונים, כאשר הנמשל הוא הרוח הקרה בסיביר אותה חווה אידה נודל ורוח החמסין אותה חווה נעמי שמר במושבה כינרת.

מבצעי עלייה מאתיופיה

בקרב יהודי אתיופיה פיעמה תמיד התקווה לעלות לא"י כפי שהדבר בא לידי ביטוי בחג ה**סיגד** בו צמו אנשי הקהילה והתפללו לשיבתם לירושלים. ניסיון עלייה של בני הקהילה שהתרחש בשנת 1862 בהנהגתו של אבא מהרי - נכשל.

בשנות ה-60 עלו לארץ כמה מאות מיהודי אתיופיה באופן חשאי. בשנות ה-70 גבר התהליך עם פסיקתו של הרב עובדיה יוסף בשנת 1973 שקבע כי יהודי אתיופיה הם יהודים לכל דבר. בעקבות פסיקה זו בשנת 1975 החליטה המדינה להחיל את חוק השבות על עולים אלו. בנוסף, בשנת 1974 התרחשה באתיופיה הפיכה שהעלתה לשלטון משטר רודני בראשות מֶנְגִיסטו הַיְלֶה מַרְיָם. המשטר החדש גייס ילדים בני 12 לצבא, סגר את בתי הספר היהודיים ואסר על קיום חוקי הדת היהודית. בנוסף, נאסרו היציאה מאתיופיה ומעבר של אזרחים מאזור לאזור בתוך המדינה. לכל זה התווסף מניע ערכי - דתי אשר הושפע מפעולתם של הקייסים (כהני הדת) שפעלו רבות לשמירת הדת וחיזוק הקשר לארץ ישראל.

אלפים מבני העדה צעדו ברגל לסודן שם הם שהו במחנות פליטים בתנאים קשים, רבים לא זכו להגיע לסודן ומתו בדרך. ב-1984 במבצע חשאי שנקרא **'מבצע משה'** הועלו 6,700 יהודים מסודן לאי"י, אך המבצע נפסק לאחר שנתגלה. בסך הכל בשנות ה-80 עלו לישראל כ-17,000 יהודים מאתיופיה. לצפייה בסרטון מרתק על מבצע משה לחץ כאן.

מבצע שלמה- בשנת 1991 שילמה ממשלת ישראל לממשלת אתיופיה 40 מיליון דולר ובתמורה עלו יותר מ-14,000 יהודים בטיסה ישירה מאתיופיה לישראל. בסך הכל עלו בשנות ה-90 למעלה מ-37,000 עולים נוספים. לצפייה בסרטון לחץ כאן.

קשיים של העולים: העולים הלכו ברגל כ-660 קילומטרים, מכפריהם עד נקודות האיסוף. את המסע עשו משפחות שלמות שכללו זקנים, ילדים ונשים בהריון. לא כולם הצליחו לעמוד בקושי הפיזי וחלקם מתו במסע מתשישות, רעב או מחלות. העולים היו צריכים גם לברוח משודדי דרכים, אריות, ולהתגבר על מחסור במים לשתיה. בנוסף, חששו העולים להיתפס בידי השלטונות האתיופים או הסודנים שהיו כולאים אותם בתנאי מעצר קשים או אף גרוע מכך. בסרטון "מנמל סודן לירושלים" מתוארים הייסורים שעברה מאמיט באבו כשנתפסה והושלכה לכלא בסודן שם עונתה במשך חצי שנה. בנוסף מסבירה באבו כי המניע המרכזי לעלייתם לארץ זה הרגשתם כחלק מהעם היהודי והרצון להגיע לירושלים עליה התחנכו מילדות. לצפייה בסרטון לחץ כאן.

קשיים בקליטת העלייה: ליהודי אתיופיה לא היה קשר עם קהילות אחרות ומנהגיהם שונים משאר העדות, גם הפער התרבותי הקשה על קליטת העולים שכן אתיופיה היא מדינה לא מפותחת ולעולים היה קשה להשלים פערים אלה תוך זמן קצר. אולם הדבר שהקשה עליהם ביותר הוא הטלת הספק ביהדותם. בסופו של דבר השתלבו בני העדה במדינה וכיום ניתן למצוא אפילו חברי כנסת ממוצא אתיופי.

שיר החסידה/ מילים: חיים אידיסיס, לחן: שלמה גרוניך.

עָפָה חֲסִידָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
כְּנָפַיִם מְנִיפָה מֵעַל הַנִּילוּס
אֶל אֶרֶץ רְחוֹקָה
מֵעֵבֶר לְהָרִים שָׁם בֵּית יִשְׂרָאֵל
יוֹשְׁבִים וּמְצַפִּים

חֲסִידָה חֲסִידָה צְחוֹרַת צַוָּאר
מָה רָאוּ עֵינַיִךְ
שִׁירִי לִי סִפּוּר

שׁוֹתֶקֶת חֲסִידָה אֵינָהּ פּוֹצָה מָקוֹר
נִשְׁעֶנֶת עַל רַגְלָהּ וְעוֹד מְעַט תַּחְזֹר
תָּנִיף כָּנָף גְּדוֹלָה
בַּדֶּרֶךְ אֶל הַקֹּר בַּדֶּרֶךְ תַּעֲצֹר
בְּצִיּוֹן עִיר הָאוֹר

חֲסִידָה חֲסִידָה אֲדֻמַּת מָקוֹר
הַאִם יְרוּשָׁלַיִם
אוֹתָנוּ עוֹד תִּזְכֹּר

חֲסִידָה חֲסִידָה לִבְנַת כָּנָף
בַּשְּׂרִי בְּשָׁלוֹם הָעִיר
בִּשְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם

החסידות סימלו אצל יהודי אתיופיה את הגעגועים לירושלים ולארץ ישראל, וזאת משום שהחסידות, במהלך נדודיהן, עוברות באתיופיה וממשיכות משם לישראל, ולמעשה – מקיימות את המסע מאתיופיה לארץ ישראל, המסע שעליו חלמו יהודי אתיופיה עד שזכו לעלות למדינת ישראל.

בשני הבתים הראשונים של השיר באה לידי ביטוי הציפייה שהחסידה תהווה את החוט המקשר בין 'בית ישראל' לבין ירושלים.

אולם שתיקת החסידה בבית השלישי מסכלת את תכניות המשורר, והחסידה מתגלה רק כסמל וכהד לתקוות לירושלים, אולם היא אינה יכולה להביא את 'ירושלים' אל המשורר שנמצא בגלות.

בעקבות זאת הבית הרביעי רווי בתחושת פחד שמא 'ירושלים 'שכחה' את המשורר ואנשי קהילתו. בית זה מהדהד במהופך את הבטחת משורר תהילים 'אם אשכחך ירושלים'.

הבית החמישי הוא על כן תקווה בקשה ותפילה שהחסידה תביא ולו אות חיים מירושלים, או שמא תבשר לירושלים משהו אודות המשורר.

"הרצון היה קיים – אנחנו רק הקמנו את הגשר" כך אומר איש המוסד שהשתתף במבצע הבאתם ארצה של יהודי אתיופיה. בסרטון רואים כיצד העולים מנשקים את אדמת ארץ ישראל בעת ירידתם מהמטוס. המצלמה נעה במהירות על פני המרחבים לצפייה בסרטון לחץ כאן

פרדה אקלום: במהלך 1977 הושג הסכם בן אתיופיה לישראל על העלאת יהודים דרך הבירה אדיס אבבה תמורת נשק. אקלום היה זה ששלח 200 עולים אל עבר הבירה. לאחר שהסיפור התגלה נאלץ אקלום לברוח והוא הגיע לסודן שם הוא גויס למוסד והמשיך לסייע בחילוץ היהודים מאתיופיה דרך סודן ומשם באוניות לארץ ישראל. כאשר נודע לשלטונות סודן על פעילותו הם חיפשו אותו והוא נאלץ לברוח לישראל. פעילותו הכשירה את הקרקע למבצע משה בו הגיעו העולים מאתיופיה לסודן ומשם טסו לישראל. לסרטון עליו לחץ כאן

המסע לארץ ישראל / מילים: חיים אידיסיס, לחן: שלמה גרוניך

הירח משגיח מעל, על גבי שק האוכל הדל המדבר מתחתי, אין סופו לפנים, ואמי מבטיחה לאחי הקטנים. עוד מעט, עוד קצת, להרים רגליים מאמץ אחרון, לפני ירושלים. אור ירח החזק מעמד, שק האוכל שלנו אבד המדבר לא נגמר, יללות של תנים, ואימי מרגיעה את אחי הקטנים. עוד מעט, עוד קצת, בקרוב נגאל לא נפסיק ללכת, לארץ ישראל. ובלילה תקפו שודדים, בסכין גם בחרב חדה במדבר דם אימי, הירח עדי, ואני מבטיחה לאחי הקטנים. עוד מעט, עוד קצת, יתגשם החלום עוד מעט נגיע, לארץ ישראל. בירח דמותה של אימי, מביטה בי, אמא אל תיעלמי לו היתה לצידי, היא היתה יכולה, לשכנע אותם שאני יהודי. עוד מעט, עוד קצת, בקרוב נגאל לא נפסיק ללכת, לארץ ישראל עוד מעט, עוד קצת, להרים עיניים מאמץ אחרון, לפני ירושלים.	שאלת ההכרה ביהדותם של אנשי "ביתא ישראל" באתיופיה עמדה לפתחם של פוסקי ההלכה משעה שהתחדש הקשר בין קהילה זו לשאר חלקי העולם היהודי בעת החדשה. דעות שונות הובעו בנושא, לבסוף, לאחר בקשתם של חוקרים ורבנים שחקרו את הנושא ולאור קריאתם של יוצאי אתיופיה שהצליחו להגיע לארץ וביקשו לאפשר את העלאת הקהילה, נדרש לנושא הרב עובדיה יוסף בתפקידו כראשון לציון הרב הראשי לישראל. הרב עובדיה בדק את המקורות השונים, התייחס להבדלי ההלכות בין הקהילה לשאר עם ישראל ובעיקר התמקד בפסקים רבניים שניתנו בנושא כבר במאה השש עשרה, לבסוף לאחר דיון ארוך הכריז הרב עובדיה כי קהילת ביתא ישראל היא חלק מהעם היהודי: "...והחלטתי כי הם יהודים שחייבים להצילם מטמיעה ומהתבוללות, ולהחיש עלייתם ארצה, ולחנכם היהודי ברוח תורתנו הקדושה, ולשתפם בבניין ארצנו הקדושה. ושבו בנים לגבולם". בעקבות פסיקתו של הרב יוסף הוחל חוק השבות על קהילת ביתא ישראל ומדינת ישראל יחד עם פעילי העלייה והנהגת הקהילה המקומית החלו בסדרת המבצעים שאפשרו את הגעתם לארץ. שימו לב לשאלת הזהות היהודית שמופיע בבית הרביעי של השיר

פנינה תמנו שטה – עלתה במבצע משה כשהייתה בת שלוש, ממרכז הקליטה עברה לגור בפתח תקוה שם חוותה את האתגר של ההשתלבות בחברה למרות השוני בצבע העור ובשפה. כיום היא

שרת הקליטה, והיא שואפת לדאוג שיהיה מקום לכל גוון בפסיפס היהודי שהרי המכנה המשותף של כולנו הוא היהדות. לצפייה בסרטון לחץ כאן.

יונה בוגלה- בשנת 1922 הגיע לירושלים ולמד בבית הספר 'תחכמוני'. בשנים 1924-1931 למד יהדות וחינוך במדינות אירופה. ב-1931 לימד בביה"ס היהודי הראשון שהוקם באדיס אבבה. חלומו היה להעלות את היהודים לארץ ישראל, הוא ראה את יהודי אתיופיה כחלק מהעם היהודי. לצפייה בסרטון לחץ כאן.

ר' משה סלומון – למרות הפער הגדול בין הסיפורים ששמע בילדותו על ירושלים לבין המציאות שראה לאחר שעלה לארץ החליט לא להתייאש אלא לפעול ולעשות טוב יותר. סולומון שהוסמך לרבנות, היה בהנהלת בני עקיבא, מג"ד במילואים, ועוד. "על הגוונים השונים יש לשמור כי בכל גוון יש משהו מיוחד שאין במשהו אחר". לצפייה בסרטון לחץ כאן.

החברה הישראלית

קונפליקטים מרכזיים על עיצוב דמותה של החברה הישראלית (לבחירה: הפער העדתי או עיצוב זיכרון השואה)

הוויכוח על השילומים מגרמניה

המניע הישראלי- כלכלי: בשנותיה הראשונות של המדינה סבלה ישראל מקשיים כלכליים חמורים בגלל האתגרים הרבים איתם התמודדה ובראשם: קליטת עלייה וביטחון. דוד בן-גוריון הורה על פתיחת משא ומתן חשאי עם ממשלת מערב גרמניה לגבי כספי 'שילומים'.

המניע הגרמני- פוליטי/מוסרי: מערב גרמניה שסבלה מבידוד דיפלומטי רצתה לשפר את מעמדה הבין-לאומי ועל כן רצתה להסדיר את יחסיה עם ישראל. קאנצלר (=ראש הממשלה) גרמניה אדנאואר נחשב לאחד מהמתנגדים לשלטון הנאצי, והוא הרבה להדגיש כי גרמניה הנאצית אינה העם הגרמני. מאידך נמנע אדנאואר להעמיד לדין פושעים נאצים דבר המטיל ספק בכנות כוונותיו בעשיית צדק היסטורי עם העם היהודי.

בשנת 1951, לאחר פגישה חשאית עם נציגים ישראלים, הכריז אדנאואר בפרלמנט שמערב גרמניה נוטלת על עצמה את האחריות לפשעי הנאצים כלפי העם היהודי והיא תשלם על כך. הסכם השילומים כלל: סחורות וסכומי כסף גדולים למדינת ישראל, וכן רנטה (=תשלום חודשי קבוע) לניצולי השואה עבור טיפול רפואי ופיצוי על הנזקים שהסבו להם הנאצים. הסערה הציבורית פרצה מיד. **שוללי ההסכם טענו:**

א. קבלת השילומים תצטייר כמחילה על פשעיהם החמורים של הנאצים ועל כן ההסכם פגום מבחינה מוסרית.

ב. תהיה זו השפלה לאומית לקחת כסף מרוצחינו.

ג. הסכם השילומים יאיץ את תהליך הצטרפותה של מערב גרמניה למדינות המערב, ולא יתכן שישראל היא זו שתעזור לגרמניה.

ד. השילומים יחזירו רק 5% מהרכוש היהודי שנשדד.

תומכי ההסכם טענו:

א. הקמת מדינת ישראל היא הנקמה לפשעי הנאצים ועל כן יש לקחת את הכסף החשוב לקיומה של המדינה.

ב. "הרצחת וגם ירשת"? האם ניתן לנאצים שרצחו אותנו גם ליהנות מרכושנו?

ג. מערב גרמניה היא 'גרמניה אחרת' ואין להתייחס אליה כאל גרמניה הנאצית.

בינואר 1952 התקיים בכנסת דיון סוער בנושא. מסביב לכנסת נאספו מאות מפגינים, רבים מהם ניצולי שואה שמחו על ההסכם. מנחם בגין טען: כאשר יריתם בנו מהתותח (באלטלנה) אז נתתי פקודה – לא (למלחמת אחים), היום אתן פקודה – כן. זו תהיה מלחמה לחיים ולמוות! אין גרמני אחד שלא רצח את אבותינו... בן גוריון לעומתו אמר: ממשלת ישראל רואה עצמה חייבת לתבוע מהעם הגרמני להחזיר הרכוש היהודי שנגזל, בל יהיו רוצחי עמנו גם יורשיו...
בסופו של דבר אישרה הממשלה את ההסכם ברוב של 61 מול 50 מתנגדים. עד שנת 1965 הגיעו לארץ סחורות גרמניות, שכללו: דלק, ציוד חקלאי כלי תחבורה, מכונות לתעשייה ועוד. אין ספק שההסכם תרם תרומה גדולה לפיתוחה הכלכלי של מדינת ישראל, והוא סלל את הדרך לכינון יחסים דיפלומטיים עם גרמניה ב-1965. אולם מתנגדי השילומים סירבו לקחת את הרנטה שלהם.

משפט אייכמן

אדולף אייכמן שר"י היה ראש המחלקה היהודית בגסטאפו והיה מהאחראים הראשיים לביצועה בפועל של תוכנית הפתרון הסופי להשמדת יהודי אירופה, ובמיוחד היה אחראי לחיסולם של יהודי הונגריה באושוויץ.
לאחר המלחמה נמלט אייכמן לארגנטינה שם חי בשם הבדוי ריקרדו קלמנט, עד שבשנת 1960 נתפס על ידי המוסד והובא למשפט בארץ. 100 העדויות במשפטו עשו רושם רב על הציבור בישראל שעקב בדריכות אחר המשפט. עד אז הושמעה כלפי הניצולים הטענה: מדוע הלכתם כצאן לטבח? אולם לאחר שמיעת העדויות החלה לחדור התודעה ש'קידוש החיים' ושמירה על צלם אנוש בתנאים אלה הייתה גבורה לא פחות גדולה מאשר מרד או מלחמת הפרטיזנים. המשפט הוביל להתפתחות חקר השואה ולשינוי במערכת החינוך שלימודי השואה הפכו לחלק ממנה. בעקבות המשפט הפך סיפור השואה מסיפורם של יחידים לסיפורו הלאומי של העם היהודי, והיחס לניצולים התחלף מזלזול להערכה.
את אייכמן ייצג עו"ד גרמני (שום עו"ד יהודי לא הסכים לייצג אותו) **שלהגנתו טען**:

א. אין סמכות למדינת ישראל לשפוט על דברים שנעשו לפני הקמתה ומחוץ לתחומה.

ב. אייכמן היה בורג קטן במערכת שרק ביצע פקודות.

ג. השופטים יהודים ולכן הם לא אובייקטיביים.

התביעה הוכיחה:

א. המעשים שעשה אייכמן אינם חוקיים בשום מקום, מה גם שא"י הייתה חלק מתוכנית החיסול של הנאצים.

ב. אייכמן יזם פעמים רבות פעולות השמדה גם כשלא התבקש, כך שהוא לא היה "בורג קטן" אלא אחד ממובילי המדיניות.

ג. כל שופט נדרש בכל משפט לדחוק את רגשותיו שהרי כל משפט של רצח אלימות וכד' מעורר סלידה

ציטוטים מהמשפט:

פתיחת התובע גדעון האוזנר: במקום בו אני עומד לפניכם, שופטי ישראל, ללמד קטגוריה על אדולף אייכמן - אינני עומד יחידי. עימדי ניצבים כאן, בשעה זו, שישה מיליון קטגורים. אך אין הם יכולים לקום על רגליהם, לשלוח אצבע מרשיעה כלפי תא הזכוכית ולזעוק כלפי היושב שם - אני

מאשים. מפני שאפרם נערם בין גבעות אושוויץ ושדות טרבלינקה, נשטף בנהרות פולין וקבריהם פזורים על פני אירופה לאורכה ולרוחבה. דמם זועק, אך קולם לא יישמע. אהיה על כן אני להם לפה ואגיד בשמם את דבר האישום הנורא.

עדותו של יחיאל דינור (ק. צטניק): הפלנטה אושוויץ. הייתי שם בערך שנתיים. אין הזמן שם כפי שהוא כאן, על-פני כדור הארץ. כל שבר רגע הולך שם על גלגל זמן אחר. ולתושבי פלנטה זו לא היו שֵמות. לא היו להם הורים ולא היו להם ילדים. הם לא לבשו כדרך שלובשים כאן. הם לא נולדו שם ולא הולידו... הם לא חיו לפי החוקים של העולם כאן ולא מתו. השם שלהם היה המספר.

לאחר שהורשע וערעורו נדחה הוצא אייכמן להורג ב-1962 בתלייה בכלא רמלה, גופתו נשרפה ואפרה פוזר בים מחוץ למים הטריטוריאליים של מדינת ישראל. כן יאבדו כל אויביך ד׳!

הפער העדתי והמאבקים לשוויון אירועי ואדי סאליב 1959

וואדי סאליב שהייתה שכונה ערבית לשעבר בחיפה, בה שוכנו עולים מארצות האסלאם, בעיקר ממרוקו. זו הייתה שכונת עוני מכיוון שפעמים רבות לא הורשו העולים להביא איתם את רכושם וגם לא הייתה להם הכשרה מקצועית מתאימה ולכן הם מצאו את עצמם מחוסרי עבודה ותלויים בממסד האשכנזי. מדיניות ׳כור ההיתוך׳ גם היא פגעה ביוצאי ארצות האסלאם שכן היא טבעה מהם לוותר על מורשתם, להחליף את תלבושתם ומנהגיהם ולהפוך ל׳צברים׳ אשכנזים. גורמים אלה יצרו תחושת קיפוח שהתפרצו במאורעות ואדי סאליב.

האירועים החלו בקטטה שפרצה בבית קפה בין צעירים מובטלים ועניים. שוטרים שהוזעקו למקום ניסו לעצור את יעקב אלקריף, יהודי עולה ממרוקו, והוא נפגע מכדור של שוטר. הפצע היה שטחי, אך נפוצה שמועה כי הוא נפטר מפצעיו ובתגובה, רבים משכונתו ומאזורים סמוכים התפרעו באותו היום. ביום המחרת היו התפרעויות בכל הארץ. בהתפרעויות נפצעו 13 שוטרים ונעצרו 34 מהמתפרעים.

המאורעות היו למעשה פריקה של זעם שהצטבר בקרב תושבי השכונות על קיפוח עדתי. ואדי סאליב הפכה לסמל של מחאת ״ישראל השנייה״ וביטאה את התחושות הקשות של שכבות המצוקה, יוצאי עדות המזרח. המאורעות נתקבלו בהפתעה רבה, משום שהנושא העדתי לא היה על סדר היום הציבורי עד המאורעות.

בעקבות המאורעות הוקמה ועדת חקירה שבדקה את המאורעות. מסקנותיה היו כי תנאי החיים בשכונה גרועים. צפיפות, מקומות שאינם ראויים למגורי בני אדם, תעסוקה עם הכנסה נמוכה ועוד. בנוסף צויין כי רבים מיוצאי מרוקו סובלים מיחס של אפליה, בידוד, קיפוח והשפלה.

בסופו של דבר השכונה פונתה והתושבים קבלו מבני מגורים טובים יותר, האיצו את פינוי המעברות בכל רחבי הארץ, הונהגה קצבת ילדים לסייע למשפחות ברוכות ילדים. אך פתרונות כלכליים אלה לא נתנו מענה להבדל התרבותי ולתחושת הקיפוח של בני עדות המזרח, ולכן בשנת 1971 פרצה מחאת ׳הפנתרים השחורים׳.

הסכסוך בין מדינות ערב למדינת ישראל

(לבחירה: מלחמת ששת הימים או יום כיפור, בחרנו ששת הימים כי אין לנו כח לצום עוד הפעם...)

הרקע למלחמת ששת הימים בחזית הסורית:

המלחמה על המים- ב-1963 נחנך המוביל הארצי. בוועידת הפסגה הערבית הוחלט להטות את מקורות הירדן ולמנוע את כניסת המים לשטח ישראל. סוריה החלה בעבודות הכנה למפעל ההטיה.

ישראל לא יכלה להשלים עם עבודות ההטיה וראתה בהן פעולה מלחמתית נגדה. מראשית 1965 ועד אמצע 1966 התרחשו בגבול סוריה-ישראל תקריות שכונו "המלחמה על המים". במהלך תקריות אלה תקפו טנקים ומטוסים של צה"ל את כלי ההנדסה הסוריים עד אשר הופסקה העבודה בצד הסורי.

סכסוך על קו הגבול עם סוריה- לאחר מלחמת העצמאות נחתמו הסכמי שביתת נשק בין ישראל לסוריה אך היו סכסוכים בפירושם. הסורים טענו שחמת גדר וצפון הכינרת שייכים להם, וכמו כן הם טענו שאסור לישראלים לדוג בכינרת באזורים מסוימים. הסכסוך הוביל למתיחות מתמדת בגבול.

המלחמה הקרה- רוסיה רצתה לחזק את אחיזתה במזרח התיכון ועל כן 'חיממה את הגזרה' על ידי הפצת שמועות של התעצמות ישראלית כדי שמדינות ערב ירכשו מהם יותר נשק וכך תגדל מעורבותה של רוסיה באזור.

הסורים הפגיזו את היישובים היהודים, צה"ל תקף חזרה וכן הלאה. באפריל 1967 במהלך יום קרבות "שיגרתי" הופלו שישה מטוסי קרב סוריים – היה ברור שהסורים לא ישתקו...

הרקע למלחמת ששת הימים בחזית המצרית:

א. **חתימת הסכם הגנה עם סוריה**: בנובמבר 1966 חתמה מצרים על הסכם הגנה הדדי עם סוריה, דבר שמימש את שאיפתם של הערבים לפיקוד משותף.

ב. **כניסת צבא מצרים לסיני**: ב14 במאי 1967, יום העצמאות של ישראל, החל הצבא המצרי (כ100 אלף חיילים ואלף טנקים) להיכנס לסיני בתירוץ שצה"ל מרכז כוחות בצפון נגד סוריה, על פי "הוכחות" שהעבירה רוסיה למצרים.

ג. **פינוי כוח האו"ם מסיני**: נשיא מצרים ג'מל נאצר דרש ממזכ"ל האו"ם לפנות את כוחותיו מסיני. האו"ם התפנה במהירות בטענה שאין לו ברירה אחרת, וב-20 במאי תפסו צנחנים מצרים את עמדות האו"ם בשארם א-שייח (אז תגידו לי, למה צריך את האו"ם???).

ד. **סגירת מיצרי טיראן**: נאצר הכריז על סגירת מיצרי טיראן וסנפיר (הכניסה למפרץ אילת) ואמר "אם היהודים מאיימים במלחמה, אנו אומרים להם אהלן וסהלן אנו מוכנים למלחמה".

ירדן: בין ישראל לירדן שררה מתיחות בשל ההתקפות הרבות שביצע אש"ף מבסיסיו שהיו בשטח ירדן. המתיחות הגיעה לשיאה בפעולת גמול גדולה שביצע צה"ל בסמוע שמדרום לחברון באפריל 1967.

ישראל: בעקבות כניסת הכוחות המצריים לסיני הוכרז על גיוס כללי בצה"ל, שר החוץ אבא אבן יצא לאירופה ולארה"ב לשיחות מדיניות לקבלת לגיטימציה לפעולה צבאית אך ללא הצלחה.

ראש הממשלה לוי אשכול נשא נאום ברדיו בו נשמע מגומגם וקטוע דבר שהוסיף על האווירה הקשה והפחד. הדרג הצבאי ובראשו הרמטכ"ל יצחק רבין ואלופי צה"ל סברו כי יש צורך לצאת למתקפת פתע. בלחץ הציבור הוקמה ממשלת אחדות, משה דיין קיבל את תיק הביטחון דבר שהעלה את המורל. ב-5 למאי 1967 הודיע דיין: "הממשלה החליטה לנקוט פעולה צבאית אשר תשחרר את

ישראל מן הכיתור ותמנע את ההתקפה העומדת להיערך עליה על ידי כוחות המפקדה המאוחדת של צבאות מדינות ערב...״

מהלך הקרבות:

מבצע מוקד: המלחמה נפתחה ביום שני 5.6.1967 בשעה 7:45 במתקפת פתע אוירית של מטוסי חיל האויר (185) שתקפו שדות תעופה במצרים, ירדן, סוריה ועירק והשמידו 70% מהמטוסים הערבים בעודם על הקרקע. התקפה זו הקנתה עליונות אווירית במשך כל המלחמה ואפשרה לכוחות השריון והחי״ר לפעול כמעט ללא הפרעה בכל החזיתות.

החזית המצרית: צה״ל פלש לסיני בשלושה ראשים ובסיוע חיל האויר השמיד את הכח המצרי שנסוג עד למעבר לתעלת סואץ.

החזית הירדנית: ישראל הודיעה לחוסיין מלך ירדן כי אם צבאו לא יצטרף למלחמה צה״ל לא יתקוף אותו. נאצר שכנע את חוסיין להצטרף למלחמה וכוחותיו החלו בהפגזה על יעדים ישראליים. צה״ל כבש את ערי יהודה ושומרון כמעט ללא קרב למעט קרבות קשים בשכם ובצפון השומרון.

מוקד לחימה נוסף היה בירושלים שם התנהלו קרבות עזים בגבעת התחמושת, בביה״ס לשוטרים ובמוזיאון רוקפלר. ביום רביעי נכנסה חטיבת הצנחנים בפיקודו של מוטה גור דרך שער האריות וכבשה את הר הבית, הכותל והעיר העתיקה.

החזית הסורית: בעקבות לחץ שהופעל מצד מתיישבי עמק החולה ועמק הירדן שסבלו מהפגזות הסורים בשנים שקדמו למלחמה, ובשל מידע מודיעיני שהפיג את החשש מהתערבות סובייטית ומצרית, הורה משה דיין על כיבוש רמת הגולן. בבוקר יום שישי ה9 ביוני החל צה״ל במתקפה על הסורים ובמהלך יומיים הצליח לכבוש את כל רמת הגולן (כמובן שכל זה כדי שתקום הישיבה התיכונית בחיספין...).

סיום הלחימה: ב-10 ביוני נכנסה לתוקפה הפסקת האש בין ישראל - למצרים, סוריה ולבנון.

תוצאות מלחמת ששת הימים והשפעותיה:

* ישראל הכפילה את שטחה פי שלוש. השטחים כללו את: סיני, רצועת עזה, יהודה ושומרון ורמת הגולן. ירושלים המאוחדת עברה לשליטת מדינת ישראל.
* ממדינה חלשה וקטנה הפכה ישראל למדינה החזקה באזור.
* הקשרים עם ארה״ב התהדקו. ניצחון ישראל- שהשתמשה בנשק מערבי, על ארצות ערב- שהשתמשו בנשק רוסי, נחשב כניצחון הגוש המערבי במלחמה הקרה.
* מדינת ישראל לא סיפחה את השטחים שכבשה למדינה מתוך תקווה לחתום על הסכם שלום שבמסגרתו ימסרו חלק מהשטחים למדינות ערב. אולם מדינות ערב המשיכו לסרב להכיר במדינת ישראל ולא הסכימו לנהל איתה מו״מ לשלום.

יחסי מדינת ישראל והעולם הערבי

מיום הקמתה של מדינת ישראל סרבו מדינות ערב להכיר בה ונלחמו כדי לחסלה. הליגה הערבית, שהוקמה בשנת 1945 ניהלה תעמולה נגד ישראל ובמקרים מסוימים הטילה חרם על חברות שקיימו קשרים כלכליים עמה. התעמולה הערבית הציגה את מדינת ישראל כגוף זר שפלש למזרח התיכון והשתלט על אזור המחייה הטבעי של האוכלוסייה הערבית. אחת מההצלחות של מדינות ערב

במישור התעמולתי הייתה החלטת האו״ם בשנת 1975 הקובעת כי ״הציונות היא צורה של גזענות ואפליה גזעית״. בשנת 1991 התקבלה באו״ם החלטה המבטלת את ההחלטה הקודמת וקובעת שהציונות אינה גזענות.

הסכסוך הישראלי – פלסטיני

בעיית הפליטים הפלסטינים: בתקופת המנדט חלה הגירה גדולה של ערבים אל ארץ ישראל שממערב לירדן ומספרם הגיע ל-1,300,000 מהם נותרו בשטחה של מדינת ישראל לאחר מלחמת העצמאות כ-160,000 ערבים שקבלו אזרחות ישראלית. 400,000 ערבים נשארו בשטחים שכבש צבא ירדן, 150,000 ערבים נותרו ברצועת עזה, שתפס צבא מצרים. מלבדם, כ-600,000 ערבים נמלטו או גורשו משטחי ישראל והגיעו לירדן, לסוריה וללבנון. מדינות ערב (למעט ירדן) אליהן הגיעו הפליטים לא העניקו לפליטים אזרחות והשאירו אותם במעמד של תושבים ללא זכויות, מאחר וחששו שצעד כזה יתפרש כהסכמה עם קיום מדינת ישראל ויחליש את המאבק בה. כדי לשמור על מעמד הפליטים כפליטים הוקמה אונר״א, סוכנות האו״ם לרווחת הפליטים.

התארגנות הפלסטינים במדינות ערב לאחר מלחמת העצמאות למאבק במדינת ישראל: לאחר הקמת מדינת ישראל החל מאבקם של הערבים הפלסטינים שחיים מחוץ למדינת ישראל הדורשים את זכות השיבה – זכותם לחזור למקומות מגוריהם הקודמים בשטח מדינת ישראל הריבונית. לאחר מלחמת סיני, פליטים ערבים ביהודה, שומרון ורצועת עזה נואשו מהסיכוי שמדינות ערב יגברו על מדינת ישראל, יחסלו אותה ויאפשרו להם לשוב לבתיהם.

פת״ח (=ראשי תיבות בערבית של 'התנועה לשחרור פלסטין') הוקם ב-1959 ומטרתו לפגוע במדינת ישראל בעיקר באמצעות פיגועי טרור באזרחים, אך גם באמצעות מאבקים מדיניים ותעמולה.

אש״ף (=ארגון שחרור פלסטין)- ב-1964 הקימו מדינות ערב ארגון ארצי, שאיחד בתוכו גם את תנועת הפת״ח. הארגון ראה את עצמו כמייצג הפלסטינים במאבקם להקמת מדינה עצמאית בשטח מדינת ישראל. באותה שנה התקבלה האמנה הפלסטינית כמסמך יסוד שהגדיר את יעדי הארגון- הוא לא הכיר במדינת ישראל, ונלחם בה בפעולותיו.

לאחר מלחמת ששת הימים מאבקו של אש״ף במדינת ישראל החריף, ופיגועי הטרור התגברו. הארגון הוסיף לאמנה בשנת 1968 סעיפים המקצינים את פעולתו ויחסו כלפיה, ומציגים את מלחמת הגרילה כדרך לגיטימית להשגת יעדיו. אש״ף פעל בפעולות טרור נגד מדינת ישראל ביניהם: אסון מעלות (1974), אוטובוס הדמים (1978) ועוד.

החמאס (=התלהבות או גבורה) הוקם ב-1987 בתוך מדינת ישראל, ברצועת עזה (בשונה מאש״ף שהוקם ביוזמת מדינות ערב, מחוץ למדינת ישראל). כארגון לאומי מקומי היה החמאס ארגון בעל כוח רב יותר בקרב ערביי יהודה, שומרון ורצועת עזה, כתנועת שחרור עממית. אנשי חמאס ראו עצמם כלוחמי חופש, שמטרתם להקים מדינה אסלאמית בכל שטחי ארץ ישראל. לצורך כך התנהל הארגון כארגון טרור, שמשתמש בכל האמצעים על מנת להרוס את ישראל. ב-1988 התקבלה אמנת הארגון. החמאס מוגדר בעולם כארגון טרור בלתי חוקי, ואילו אש״ף נחשב בעולם לארגון לגיטימי ולנציגם החוקי של הפלסטינים, והוא אף נוכח בדיוני האו״ם כמשקיף. שני הארגונים השתדלו על אף השוני לשתף פעולה, כאשר מטרתם העיקרית משותפת: מאבק אלים במדינת ישראל. אך במקרים רבים הידרדרו הארגונים למאבקים פנימיים שבהם נהרגו רבים משני הצדדים.

האינתיפאדה (=בערבית: התנערות) הראשונה פרצה ב-1987 והיא כללה פיגועי דקירה, זריקות אבנים ובקבוקי תבערה על צירי התנועה ומהומות אלימות. לדוגמה, ביולי 1989 דרדר מחבל את אוטובוס אגד קו 405 לתהום ליד קריית יערים, וכך רצח 16 איש. האינתיפאדה החלה לדעוך ב-1991, בין השאר בעקבות מעצרים רבים של מנהיגי האינתיפאדה בידי ישראל, והופסקה רשמית ב-1993, עם חתימת הסכמי אוסלו.

יוזמות מדיניות משנות ה - 70 ואילך לפתרון הסכסוך הערבי ישראלי והבעיה הפלסטינית:

הסכם השלום עם מצרים:

מצרים הייתה המדינה הערבית הראשונה שפתחה במגעים לשלום עם ישראל. עד אז אף מדינה ממדינות ערב לא הסכימה להכיר בקיומה של ישראל. בעקבות תבוסתה בשלוש המלחמות הקודמות עם ישראל, נקלעה מצרים למשבר כלכלי עמוק ונשיא מצרים אנואר סאדאת רצה לייצב את שלטונו, גם ע״י השקטת הרוחות בגבולות עם ישראל. בנובמבר 1977 (תשל״ח) סאדאת הביע בפני הפרלמנט המצרי נכונות להגיע לישראל כדי לפתוח במשא ומתן על הסכם שלום. כעבור יומיים הוא הוזמן ע״י ממשלת ישראל ושבוע לאחר מכן הגיע לארץ ונאם בכנסת.

שיחות השלום התקיימו בשנת 1978 בקמפ דיוויד - מעון הקיץ של נשיא ארה״ב. הסכם השלום הסופי נחתם בבית הלבן בוושינגטון בשנת 1979 (תשל״ט). החלק העיקרי בהסכם הוא ההתחייבות של ישראל לסגת מכל חצי האי סיני ולפנות את יישובי סיני. בצד המצרי, סאדאת היה צריך מידה רבה של אומץ כדי לעשות צעד זה. רבים מהמצרים לא תמכו בו, שר החוץ שלו התפטר ומצרים גורשה מהליגה הערבית. שנתיים לאחר חתימת ההסכם נרצח סאדאת בידי מתנגדיו. בצד הישראלי הייתה הסכמה נרחבת בנוגע להסכם השלום עצמו אך פינוי יישובי סיני עורר סערה ציבורית. הנסיגה נתפסה כתקדים מסוכן למסירת חלקים מהארץ תמורת הסכם שלום. בשנת 1982 פונו יישובי סיני.

הסכם השלום עם ירדן

מאז מלחמת ששת הימים, המלחמה האחרונה שבה הייתה מעורבת, הראתה ירדן נכונות לקיים יחסים תקינים עם ישראל. מפגשים חשאיים נערכו בין ראשי המדינות בניסיון להגיע להסכם שלום. ירדן נמנעה מלחתום על הסכם שלום רשמי עם ישראל מחשש מתגובות מדינות ערב. לאחר התמוטטות בריה״מ והגוש הקומוניסטי, שהחלישה את מדינות ערב ולאחר החתימה על הסכמי אוסלו)ראו להלן(נפתחה הדרך לחיזוק היחסים בין ישראל וירדן. ישראל יזמה את המשא ומתן ובשנת 1994 (תשנ״ה) נחתם הסכם השלום בין שתי המדינות.

בהסכם נקבע הגבול בין המדינות על פי הגבול שהיה קיים בתקופת המנדט הבריטי, בשינויים קלים הנובעים מהתנאים בשטח. סוכם על חלוקה בניצול מי הירדן ושאר מאגרי המים המשותפים לשתי המדינות. בנוסף, הוסכם על שיתוף פעולה כלכלי בין המדינות. בנוגע להסכם זה הייתה הסכמה כמעט מלאה בציבור הישראלי.

הסכמי אוסלו

בעקבות מבצע שלום הגליל בשנת 1982 גורשה מפקדת אש״ף מלבנון לתוניס וכך התרחק אש״ף ממדינת ישראל וכוחו נחלש. החלשות זו יצרה בארגון מוטיבציה לנסות לשנות כיוון ולחתור למשא ומתן עם ישראל. בשנת 1992 עלתה מפלגת העבודה בראשות יצחק רבין לשלטון. כבר באותה השנה החלה הממשלה במשא ומתן חשאי עם אש״ף. בעקבות כך, הכיר הארגון במדינת ישראל ומדינת

ישראל הכירה באש"ף כארגון המייצג של ערביי יש"ע (ראשי תיבות יהודה שומרון ועזה) והפליטים במדינות ערב ולא כארגון טרור כפי שהוגדר עד אז. בשנת 1993 נחתמו הסכמי אוסלו (על שם העיר אוסלו בנורבגיה, שבה התקיימו רוב השיחות). על ההסכם חתמו רה"מ יצחק רבין וראש אש"ף יאסר ערפאת.

תוכן ההסכם: בהסכמים התחייב אש"ף להימנע מטרור ולפעול ליישוב הסכסוך בדרכי שלום. ישראל התחייבה להעניק אוטונומיה לאזורי יהודה, שומרון ועזה שבהם תוקם רשות פלסטינאית. עוד נקבע, כי הרשות אינה כפופה לישראל או לכל מדינה אחרת אך היא גם לא מדינה עצמאית. הרשות יכולה לנהל את ענייניה הפנימיים בצורה עצמאית אך לא יהיו לה יחסי חוץ וצבא רשמי. בשנת 1995 נחתם הסכם אוסלו ב' ונקבעה בו מידת השליטה של הרשות ביש"ע:

שטחי A - בשליטה מלאה של הרשות הפלסטינית.

שטחי B - שליטה אזרחית של הרשות הפלסטינית ושליטה ביטחונית של ישראל.

שטחי C - בשליטה מלאה של ישראל.

המחלוקת על ההסכם: הסכמי אוסלו עורר מחלוקת קשה בציבור הישראלי. המתנגדים טענו שאש"ף לא באמת מתכוון להתקדם לשלום ושהעברת חלקים מיש"ע לשליטת הרשות תסכן את המתיישבים היהודים שיצטרכו לעבור באזורים אלו. נוסף על כך אם אש"ף לא יעמוד בתנאי ההסכם לא תהיה אפשרות להחזיר את הגלגל אחורנית. טענה נוספת התייחסה לזכותו הלאומית-היסטורית של עם ישראל על א"י ולאיסור ההלכתי למסור חלק מא"י לריבונות זרה.
מנגד, התומכים בהסכם טענו שהוא יוביל לשינוי בקרב ערביי יש"ע שבעקבותיו הם יהיו מוכנים לוויתורים שעד כה לא היו מוכנים להם. בנוסף, ההסכם יאפשר שינוי ביחסים עם כלל מדינות ערב וישפר את מעמדה הכלכלי והמדיני של ישראל בעולם. גם לאחר אישור הסכמי אוסלו המשיכו המתנגדים בפעולות המחאה והמתח בחברה הישראלית בין מתנגדי ההסכם ותומכיו הלך וגאה. בנובמבר 1995 נרצח ראש-הממשלה יצחק רבין ע"י יגאל עמיר. רצח רבין היה אירוע טראגי ומטלטל שנגרם בעטיה של שנאת אחים. הוא העמיק את המתח בחברה הישראלית בין תומכי ההסכם לבין מתנגדיו, ובין כלל החברה לבין הציבור הדתי-לאומי, שהרוצח בא משורותיה.

ולסיום: לאחר מלחמת יום כיפור חיבר חיים חפר שיר בשם: 'המלחמה האחרונה' בו נאמר: "אני מבטיח לך ילדה שלי קטנה שזו תהיה המלחמה האחרונה". עוד לא זכינו לכך, ועדיין אנו עסוקים במלחמת הקיום של העם היהודי בארצו. אני מאמין שהסוגיות הערכיות, דמויות המופת, הדילמות המוסריות, מורכבות האירועים בהם עסקנו בשיעורי ההיסטוריה, כל אלה הוסיפו נדבך חשוב בעיצוב אישיותכם, ואני מקווה שתמשיכו לשאת בגאון מורשת יקרה זו, עד לאותה "המלחמה האחרונה" שאחריה יבוא השלום העולמי.

אשמח לקבל מכם משוב/הארות/שאלות/פירגונים: עדו ישראלי 054-4918480